

MINISTARSTVO PROSVETE I SPORTA REPUBLIKE SRBIJE

**KONCEPCIJA SREDNJEG
STRUČNOG OBRAZOVANJA U
SRBIJI**

- Nacrt -

Beograd, januar 2004

Koncepciju srednjeg stručnog obrazovanja su pripremili:

Prof. dr Miomir Despotović, *Filozofski fakultet u Beogradu, Program reforme srednjeg stručnog obrazovanja*

Mr Iskra Maksimović, *Program reforme srednjeg stručnog obrazovanja*

Mr Dragan Đukić, *Nacionalna agencija za zapošljavanje*

Doc. dr Refik Šećibović, *Ekonomski fakultet u Beogradu, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije*

Mirjana Bojanić, *Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih*

Jadranka Dimov, *Nacionalna agencija za zapošljavanje*

Biljana Lajović, *Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije*

Radovan Živković, *Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije*

Mr Željko Papić, *Mašinska-tehnička škola, Čačak*

Mr Đorđe Lazić, *Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih*

Jelena Jakovljević, *Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih*

Branislav Aksentijević, *Termoelektro, Beograd*

Daniela Jadrijević-Mladar, *Program reforme srednjeg stručnog obrazovanja*

Silva Mišljenović, *Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije*

Sadržaj:

Uvodne napomene	4
Reforma srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji	6
Osnovni pristup razvoju stručnog obrazovanja	9
Cilj srednjeg stručnog obrazovanja	10
Povezanost tržišta rada i srednjeg stručnog obrazovanja	13
Uloga socijalnih partnera u reformi srednjeg stručnog obrazovanja	15
Struktura sistema srednjeg stručnog obrazovanja	17
Obrazovna ustanova	19
Stepenast sistem srednjeg stručnog obrazovanja	19
Razvoj programa u srednjem stručnom obrazovanju	21
Jedinstveni program srednjeg stručnog obrazovanja	22
Učenje- centralna aktivnost srednjeg stručnog obrazovanja	23
Opšte i posebne osnove školskog programa	24
Organizacija školskog programa	27
Ishodi u srednjem stručnom obrazovanju	28
Modularizacija u stručnom obrazovanju	29
Završni ispiti u stručnom obrazovanju	31
Profili i standardi u stručnom obrazovanju	34
Profil zanimanja	35
Obrazovni profil	35
Standardi zanimanja	35
Standardi obrazovanja	36
Standardi postignuća	37
Sertifikatno obrazovanje	37
Obrazovanje odraslih	38
Nastavnici i saradnici	42
Vrednovanje kvaliteta u srednjem stručnom obrazovanju	44
Decentralizacija u srednjem stručnom obrazovanju	46

Uvodne napomene

Koncepcija srednjeg stručnog obrazovanja predstavlja opšti okvir i polaznu osnovu za modernizaciju srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji. Ona nudi bazična načela i stavove za buduću organizaciju i realizaciju srednjeg stručnog obrazovanja.

U izradi radnog nacrt *Koncepcije* pošlo se od *Analize stanja u srednjem stručnom obrazovanju*¹, *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*² i sledećih reformskih dokumenata³:

- *Okvir za strategiju razvoja stručnog obrazovanja u Srbiji,*
- *Strateški pravci u razvoju obrazovanja odraslih,*
- *Decentralizacija obrazovanja u Srbiji,*
- *Demokratizacija obrazovanja i obrazovanje za demokratiju i građansko društvo,*
- *Sistem praćenja i vrednovanja kvaliteta obrazovanja,*
- *Reforma visokog obrazovanja u Srbiji,*
- *Obrazovanje i profesionalni razvoj nastavnika, i*
- *Opšte osnove školskog programa*⁴.

U pripremi *Koncepcije srednjeg stručnog obrazovanja* uvažena su dosadašnja rešenja i iskustva ostvarena u realizaciji pilot projekta, koji Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije realizuje u srednjim stručnim školama u devet područja rada. Takođe, uvažena je i dosadašnja tradicija i rezultati srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji.

Koncepcija srednjeg stručnog obrazovanja će se u celini primenjivati za generaciju učenika koja se 2007. godine bude upisala u I razred srednjih stručnih škola. U periodu od 2004. do 2007. godine segmenti *Koncepcije* primenjivaće se u realizaciji pilot projekta, i to u okviru 26 profila u devet područja rada, čija je primena počela školske 2002/03. i školske 2003/04. godine.

Javna i stručna rasprava o *Koncepciji srednjeg stručnog obrazovanja* treba da omogući uključivanje svih činilaca i aktera srednjeg stručnog obrazovanja (škola, socijalnih partnera, roditelja, privrednih činilaca) u proces stvaranja konačne verzije ovog strateškog dokumenta. Predlozi i sugestije svih učesnika javne rasprave doprineće ne samo boljem kvalitetu dokumenta već i uspešnoj realizaciji ukupne reforme srednjeg stručnog obrazovanja.

Nakon stručne i javne rasprave ovaj dokument će biti dopunjen i dorađen, a posle usvajanja u Savetu za stručno obrazovanje, predstavljaće obavezujući strateški dokument u realizaciji reforme srednjeg stručnog obrazovanja. *Koncepcija srednjeg stručnog obrazovanja* predstavlja i stratešku osnovu za sve projekte koji se realizuju u ovoj oblasti obrazovanja u Srbiji.

Koncepcija srednjeg stručnog obrazovanja zahteva donošenje čitavog niza pojedinačnih dokumenata, kojima bi se razradila i operacionalizovala ponuđena rešenja u dokumentu. Posebno je važno donošenje sledećih dokumenata:

¹ *Analiza stanja u srednjem stručnom obrazovanju*, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Beograd, 2002.

² *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, Službeni list, 62/03/.

³ Dokumenta (izuzev Opštih osnova školskog programa) objavljeni su u knjizi *Kvalitetno obrazovanje za sve - put ka razvijenom društvu*, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Beograd, 2002/.

⁴ *Opšte osnove školskog programa*, radni nacrt, Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije, Prosvetni pregled, Beograd, 2003.

- Metodologija za izradu novog jedinstvenog programa srednjeg stručnog obrazovanja na nacionalnom i na školskom nivou;
- Uputstvo za organizaciju i način realizacije novog jedinstvenog programa srednjeg stručnog obrazovanja (oblici, organizacija, normativi, uloga nastavnika);
- Metodologija za izradu standarda srednjeg stručnog obrazovanja (obrazovni standardi, standardi programa, obuke i osposobljavanja);
- Sistem profesionalnog razvoja nastavnika, direktora i administrativnog osoblja u srednjem stručnom obrazovanju (sistem početnog i stalnog stručnog usavršavanja, napredovanje u karijeri, sistem licenciranja);
- Sistem obezbeđivanja kvaliteta u srednjem stručnom obrazovanju (funkcije, standardi postignuća, praćenje i evaluacija, upravljanje informacijama o obezbeđivanju kvaliteta);
- Metodologija utvrđivanja standarda zanimanja u srednjem stručnom obrazovanju;
- Sistem serifikacije u srednjem stručnom obrazovanju;
- Uputstvo za realizaciju ispita u stručnom obrazovanju i obrazovanju odraslih (završni ispiti, stručna matura, majstorski i specijalistički ispiti);
- Sistem socijalnog dijaloga u srednjem stručnom obrazovanju (horizontalni i vertikalni pristup);
- Buduće školska mreža srednjih stručnih škola u Srbiji;
- Uloge i funkcije institucija u srednjem stručnom obrazovanju u Srbiji;
- Uticaj reforme srednjeg stručnog obrazovanja na sistem finansiranja (na primeru pilot škola u devet područja rada)

Koordinaciju i sumiranje javne rasprave ostvaruje Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih u ime Saveta za stručno obrazovanje. Javna rasprava traje do 15. februara 2004. godine.

Reforma srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji

«Ekonomске, tehnološke, informacione, demografske i političke snage su transformisale način života i rada ljudi. Ove promene – i nivo tih promena - ubrzano će se nastaviti. Škole, zajednice i porodice, kao i privreda moraju da se prilagode izmenjenim uslovima i da napreduju.... Današnja ekonomija vrednuje široka znanja i veštine, fleksibilnost, mešovite oblike osposobljavanja, višeciljnost, timski rad, rešavanje problema i rad zasnovan na projektima.»⁵

Savremene tendencije razvoja zemalja tržišne privrede pokazale su da se obrazovanje i stvaranje ljudskih resursa nalaze u vrhu prioriteta nacionalnih strategija i politika socijalnog, ekonomskog i tehnološkog napretka. Kontinuirane socijalno-ekonomske promene, ubrzan naučno-tehnološki razvoj, posebno ekspanzija modernih i postmodernih formi tehnologija pretpostavljaju visokoobrazovanu populaciju koja je u stanju da efikasno participira u socijalnim procesima i koristi raspoloživu tehnologiju. Razvijena društva na taj način nužno postaju društva koja uče. Reč je o oblicima društvenog organizovanja koji se zasnivaju na znanju i u kojima obrazovanje i učenje imaju status osnovnih instrumenata celokupnog društvenog razvoja, rešavanja osnovnih društvenih problema i produkcije socijalnih, ekonomskih i tehnoloških promena. U društvima koja uče obrazovanje je demokratizovano, namenjeno i dostupno svima, bez obzira na pol, godine starosti, rasnu, nacionalnu i versku pripadnost. Zbog toga transformacija i kontinuirana rekonstrukcija celokupnog sistema obrazovanja, a posebno stručnog, postaje imperativ i pretpostavka celokupnog socijalno ekonomskog razvoja.

Modernizacija društva i usmerenost ka ekonomskom i tehnološkom razvoju podrazumevaju inoviranje kako opštih, tako i specifičnih ciljeva stručnog obrazovanja. U tom smislu *stručno obrazovanje u Srbiji će, pre svega, biti usmereno na sticanje stručnih znanja i razvoj ključnih sposobnosti i veština neophodnih za uspešan rad, dalje učenje i postizanje veće fleksibilnosti u savlađivanju promenljivih zahteva sveta rada i društva u celini i veću mobilnost radne snage.* Pored adekvatnog strukturiranja formalnog sistema obrazovanja, to podrazumeva i stvaranje mogućnosti za neformalno i informalno učenje i njihovo čvršće povezivanje, kako bi se stvorile realne mogućnosti razvoja i obnavljanja znanja i sposobnosti tokom čitavog života.

Osnovni cilj reforme i daljeg razvoja stručnog obrazovanja u Srbiji je njegovo pozicioniranje među faktore tehničko-tehnološkog, socijalno-ekonomskog i individualnog razvoja. Prvi korak u tom procesu je konceptualizacija razvoja stručnog obrazovanja i saobražavanje ukupnog obrazovnog sistema društvenim i individualnim potrebama i mogućnostima. Da bi se obezbedilo poboljšanje kvaliteta, transformisao sistem upravljanja i sistem finansiranja obrazovanja, da bi se uključile interesne grupe i socijalni partneri, obezbedio efikasan transfer znanja ali i sticanje veština kod svih učesnika u obrazovnom procesu i puno uvažavanje etničkih, kulturnih i lingvističkih različitosti, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije započelo je pripreme za reorganizaciju i reformu sistema stručnog obrazovanja. Tokom 2001. godine Ministarstvo je usvojilo integrativni pristup kreiranju plana sprovođenja reforme. U tom kontekstu urađena je analiza postojećeg sistema srednjeg stručnog obrazovanja⁶, koja je poslužila kao osnova za pripremu Strateškog okvira za reformu srednjeg stručnog obrazovanja⁷. Nakon javne rasprave započeo je pilot projekat modernizacije srednjeg stručnog obrazovanja i uvođenja novih profila u jednom broju stručnih škola u području rada – poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane.

Predložene promene, sadržane u Strateškom okviru i započete u pilot projektu, utemeljio je Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja - donet polovinom juna 2003. godine. Na

⁵ LEARNING FOR THE 21st CENTURY, A Report and Mile Guide for 21st Century Skills, 2003/.

⁶ *Reforma srednjeg stručnog obrazovanja: od razgovora ka realizaciji*, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, 2002/.

⁷ *Okvir za strategiju razvoja stručnog obrazovanja u Srbiji*, Beograd, 2002/.

osnovu zakonskih odredbi i iskustava u prvoj godini (školska 2002/03) primene, pokrenuti pilot projekat proširen je školske 2003/04 uvođenjem novih profila u još osam područja rada.

Na osnovu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, osnovan je i Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih i predloženo formiranje Saveta za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih, čija je uloga praćenje, razvoj i usavršavanje sistema stručnog obrazovanja i obrazovanja odraslih u Srbiji.

Osnovni pristup razvoju stručnog obrazovanja

Osnovni pristup u razvoju i modernizaciji srednjeg stručnog obrazovanja jeste njegova socijalno-ekonomska i individualna relevantnost. U skladu sa tim, programi koji se realizuju u okviru srednjeg stručnog obrazovanja su usmereni na ishode učenja koji podrazumevaju jasno definisana znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) i potencijale koje zahteva tržište rada, visokoškolske institucije i individualni razvoj učenika.

Cilj srednjeg stručnog obrazovanja

Osnovni pristup u razvoju i modernizaciji srednjeg stručnog obrazovanja uslovio je definisanje njegovog ciljeva. Opšti cilj srednjeg stručnog obrazovanja jeste da obezbeđuje mogućnost mladima i odraslima da steknu znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) i zapošljavanje, dalje obrazovanje i učenje. Preciznije, srednje stručno obrazovanje treba da omogućiti:

- sticanje zanimanja i kvalifikacija, odnosno relevantnih radnih kompetencija, stavova, znanja i veština neophodnih za rad u određenom području rada;
- sticanje inicijalnog i kontinuiranog stručnog obrazovanja i usavršavanja;
- obezbeđivanje neophodnih preduslova za dobijanje posla i ekonomsku nezavisnost;
- razvoj sposobnosti, talenata i potencijala i lično samoispunjenje.

Modernizacija i razvoj srednjeg stručnog obrazovanja počiva na primeni principa:

partnerstva

Srednje stručno obrazovanje je partnerska delatnost i zajednička odgovornost različitih aktera:

- a) različitih interesnih grupa / socijalnih partnera – države, poslodavaca i sindikata,
- b) interesnih grupa: komora, strukovnih udruženja, visokoškolskih institucija, naučno-istraživačkih organizacija, nevladinih organizacija, samih institucija za srednje stručno obrazovanje i njihovih asocijacija, učeničkih roditelja i
- c) učenika i drugih pojedinaca.

Partnerstvo se manifestuje:

- d) na svim nivoima društvene organizacije (nacionalnom, regionalnom, lokalnom);
- e) u različitim domenima organizacije i realizacije obrazovanja (politika, planiranje i organizacija sistema, kreiranje planova i programa);
- f) u upravljanju školama odnosno institucijama za obrazovanje;
- g) u realizaciji različitih uloga i odgovornosti pojedinih partnera (investitora, organizatora, korisnika i promotera obrazovanja).

decentralizacije

Primena principa partnerstva u obrazovanju podrazumeva i implicira decentralizaciju:

- a) u upravljanju sistemom obrazovanja i školom, odnosno organizacijom za obrazovanje;
- b) u oblikovanju programa i modula i
- c) u uspostavljanju mreže škola, u kreiranju i implementaciji upisne politike.

dostupnosti

Srednje stručno obrazovanje je dostupno svim kategorijama stanovništva bez obzira na pol, godine starosti, nacionalnu, versku ili rasnu pripadnost,

koje ispunjava ulazne zahteve za pojedine vrste programa i nivo obrazovanja. Dostupnost podrazumeva ne samo pravo, već i realnu mogućnost sticanja obrazovanja, što znači da se srednje stručno obrazovanje stiže:

- a) pod uslovima i na način koji su saglasni sa potrebama, željama i mogućnostima onih koji uče⁸ i
- b) u skladu sa društvenim mogućnostima i potrebama regionalne i lokalne zajednice.

otvorenosti

Srednje stručno obrazovanje je kanal komunikacije i otvoren sistem distribucije znanja, veština, sposobnosti i radnih kompetencija u kojem postoje realne mogućnosti:

- a) ulaska, izlaska i ponovnog vraćanja, shodno potrebama pojedinca i (ili) tržišta rada;
- b) vertikalne i horizontalne prohodnosti;
- c) integrisanosti i povezivanja sa oblicima i programima osposobljavanja u preduzećima i na tržištu rada;⁹

programske raznovrsnosti

Institucije za srednje stručno obrazovanje razvijaju i realizuju programe i module različitog tipa (formalno, neformalno i informalno obrazovanje i učenje), odnosno programe inicijalnog stručnog obrazovanja, osposobljavanja i obuke i programe stručnog usavršavanja i osvežavanja znanja, prilagođene i namenjene različitim ciljnim grupama (mladima, odraslima, zaposlenima, nezaposlenima, osobama sa posebnim potrebama). To stvara mogućnost da se u zadovoljenju potreba, postavljanju i dosezanju individualnih razvojnih društvenih zadataka koristi strategija učenja, a ne samo strategija obrazovanja i školovanja;

organizacione raznovrsnosti

Škola je osnovni, ali ne i jedini institucionalni oblik stručnog obrazovanja i osposobljavanja. Neophodno je omogućiti:

- a) raznolike načine institucionalnog organizovanja, odnosno raznolikog pravnog statusa institucija za obrazovanje (škole, zavodi, centri i sl.),
- b) različitim akterima, koji ispunjavaju zakonom predviđene uslove da obavljaju delatnost srednjeg stručnog obrazovanja;
- c) kreiranja vlastitog tempa i puta u razvoju kompetencija i sticanju znanja i veština, što je jedan od ključnih koraka ka demokratizaciji obrazovanja i kvalitetnom obrazovanju i učenju.

Institucionalna raznolikost je nediskriminativna u odnosu na vlasnički status institucija za srednje stručno obrazovanje, što vodi stvaranju adekvatne mreže obrazovnih institucija i organizacija, raznovrsne ponude

⁸ Organizacija i realizacija obrazovanja, odnosno nastave i učenja mora biti usaglašena sa psihosocijalnim karakteristikama onih koji uče, njihovom realnom socijalnom i životnom situacijom (uvažavanje porodičnih i profesionalnih uloga i odgovornosti), zbog čega ovaj princip u prvom redu podrazumeva jednakost uslova obrazovanja mladih i odraslih.

⁹ Mogućnost korišćenja resursa preduzeća u procesu učenja i osposobljavanja (programskih, materijalno-tehničkih i kadrovskih).

programa obrazovanja i dovoljne ponude obrazovnih mesta. To podrazumeva uspostavljanje sistema akreditacije programa obrazovanja i osposobljavanja.

***profesionalizacija
rada nastavnika
i saradnika***

Stalno stručno usavršavanje nastavnika, instruktora i koordinatora praktične nastave/profesionalne prakse u stručnim oblastima je neophodan proces i direktan uslov za modernizaciju stručnog obrazovanja i osposobljavanja. Ovaj proces obuhvata:

- a) kontinuirano usavršavanje nastavnika i saradnika (inoviranje stručnih znanja i veština, treninzi, praktično usavršavanje, osvajanje određenih veština, usavršavanje nastavnika u zemlji i inostranstvu, timski rad u nastavi);
- b) obezbeđivanje kompetentnosti za rad u više predmeta i oblasti (integrisani profili).

Odgovarajuće pedagoško, andragoško i psihološko obrazovanje je uslov za ulazak u profesiju nastavnika i obavljanje nastavničkih uloga i funkcija. Zbog toga se uspostavlja:

- a) kontrola ulaska u profesiju, kroz obavezno inicijalno pedagoško, andragoško i psihološko osposobljavanje nastavnika, pripravnništvo i licenciranje njihovog rada;
- b) kontinuirana evaluacija rada i sistem napredovanja u radu i karijeri;
- c) kontinuirani profesionalni razvoj i stručno usavršavanje.

***usmerenosti
na ishode***

Ukupna organizacija obrazovanja, nastave i učenja u srednjem stručnom obrazovanju bazira se na ideji o ishodima, odnosno preciznom i nedvosmislenom definisanju onoga što učenici znaju i u stanju su da urade po završetku procesa obrazovanja, odnosno određenog programa i na jasnoj organizacionoj, didaktičko-metodičkoj artikulaciji načina postignuća ishoda. Usmerenost na ishode je podrška institucionalnoj i programskoj raznovrsnosti. Insistira se na jednakosti ishoda (bez obzira na vreme, mesto obrazovanja i učenja, usmerenost na mlade ili odrasle), a na raznolikosti mogućnosti, načina i puteva u njihovom postizanju.

Povezanost tržišta rada i srednjeg stručnog obrazovanja

Današnji svet se, prema mišljenju analitičara¹⁰, nalazi u procesu tranzicije iz industrijske ere u informacionu i komunikacionu eru često označavanom kao učeno društvo. Takvo novo društvo zahteva različite vrste učenja koje vode ka zapošljavanju. Za pojedinca, učenje za zapošljavanje znači razvoj sposobnosti da pronade, sačuva i promeni posao ili da generiše samozapošljavanje. Takve veštine omogućavaju vertikalnu i horizontalnu mobilnost radnika na tržištu rada i njihovu adaptivnost na promene u tehnologijama i u novim formama organizacije rada. Sa aspekta potreba radnika, učenje za zapošljavanje znači ostvarivanje principa doživotnog učenja i individualno postizanje kompetencija koje jačaju mobilnost i sigurnost posla. Za preduzeća i poslodavce veštine zapošljavanja znače da su njihovi radnici sposobni da odgovore na promenjene zahteve radnih mesta i jačaju kompeticiju preduzeća i njihov razvoj. Za državu, ovaj koncept znači kreiranje radne snage koja ima adaptivne sposobnosti što je u skladu sa zahtevima tržišta rada. Međutim, učenje ipak ne znači automatsko ostvarivanje zapošljavanja, jer će zapošljavanje mnogo više zavisiti od sposobnosti pojedinaca da prenose ključne kompetencije sa jednog posla na drugi. Ovakvi principi zahtevaju da stručno obrazovanje i osposobljavanje bude tako strukturirano i koncipirano da omogući populaciji koja stiže to obrazovanje da odgovori na takve zahteve.

Ključna znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) što vode ka zapošljavanju obuhvataju:

- intelektualne sposobnosti,
- društvene i interpersonalne veštine i znanja (komunikacije, timski rad, proces donošenja odluka, preuzimanje odgovornosti);
- poslovne i preduzetničke veštine i znanja (preduzetničke sposobnosti, kreativnost i inovativnost, samozapošljavanje);
- višestruke tehničke veštine i znanja.

Da bi srednje stručno obrazovanje moglo da odgovori na ovakve zahteve, ono mora da obezbedi:

- relevantnost programa, ishoda i profila, usklađenost sa potrebama tržišta rada,
- efektivnost u obrazovanju visoko kvalitetnih radnika koji se traže na tržištu rada, što treba da omogući najbolje korišćenje raspoloživih resursa i brzo zapošljavanje,
- jednake mogućnosti za sve pojedince i grupe.

Srednje stručno obrazovanje dobija u ovakvom kontekstu zadatak da obezbedi puni razvoj talenata i sposobnosti svih učenika i odraslih. Odnosno, kada učenici i odrasli napuste obrazovanje ili oblike osposobljavanja oni treba da imaju odgovarajuće veštine potrebne za zapošljavanje, zatim da razumeju radno okruženje, da imaju profesionalne izbore i puteve, solidnu bazu za dalje obrazovanje i doživotno učenje.

U skladu sa tim neophodno je preduzeti i određene mere koje će stimulisati poslodavce da ulažu sredstva u unapređivanje znanja zaposlenih radnika kako bi se uključili u procese tehnoloških promena. Sa druge strane, zavodi za tržište rada iskazivaće potrebe za razvojem pojedinih kvalifikacija, što će stvoriti sistemske i institucionalne uslove za što čvršću saradnju preduzeća i obrazovnih ustanova.

Mlada generacija koja danas stiže obrazovanje ulazi u svet što doživljava brze promene u svim svojim sferama – ekonomiji, kulturi, politici, nauci, tehnologiji, društvenim odnosima. U

¹⁰ The Changing Role of Government and Other Stakeholders in VET: Training Policies and Systems Branch Employment and Training Department, ILO/.

tim promenama, obrazovanje dobija jednu od ključnih uloga – postaje faktor jedinstva i integracija unutar društava. To je posebno vidljivo unutar procesa globalizacije. Taj proces označava čitav niz fenomena koji imaju univerzalni karakter, sa dalekosežnim efektima za čitavo ljudsko društvo. Neposredna posledica ovog procesa su ekonomske i tehnološke promene koje direktno uslavljavaju promene unutar sistema obrazovanja. Jer, promene u sferi tehnologije i ekonomije su velike, brze, disciplinovane i, pre svega, vođene znanjem. Da bi odgovorilo na te nove zahteve, obrazovanje treba da pruži:

- potrebno kognitivno i teorijsko znanje kako bi se omogućilo sticanje stručnih (profesionalnih) veština, koje postaju sve više sofisticirane s obzirom na tehnološke promene u procesu rada;
- široke radne kompetencije koje su potrebne za rad u savremenoj proizvodnji i u sferi usluga i to ne samo za trenutnu proizvodnju već za kontinuirano doživotno osposobljavanje i učenje radnika;
- takvo srednje stručno obrazovanje, koje će podržavati samozapošljavanje i jačati produktivnost.

Dok opšte obrazovanje obezbeđuje osnovu i fleksibilnost za sticanje veština za nove poslove, sistem osposobljavanja doprinosi povećanju kvaliteta i efikasnosti, posebno u razvoju proizvodnje. U tome je naročito značajno osposobljavanje za korišćenje novih tehnologija, tačnije za prijem, selekciju, usvajanje, korišćenje i dalji razvoj ovih tehnologija.

Srednje stručno obrazovanje treba da odgovori na potrebe tržišta rada na nekoliko tipičnih načina:

- razvojem standarda i programa koji treba da odražavaju promene u potražnji na tržištu rada;
- dizajniranjem širokih profila zanimanja i uvođenjem ključnih veština;
- razvojem i uspostavljanjem lokalnog partnerstva sa poslodavcima, socijalnim partnerima i drugim zainteresovanim učesnicima.

Realno je očekivati da će se privredni razvoj Srbije ubuduće u velikoj meri zasnivati na razvoju malih i srednjih preduzeća. To će imati za posledicu da mala i srednja preduzeća i preduzetničke firme postanu snažni generatori inovacionih procesa i najvažniji kreatori novih radnih mesta.

Takav trend nameće nužnost uvođenja preduzetničkog obrazovanja kao načina razvijanja preduzetničkih sposobnosti učenika, koje podrazumevaju – veštine, ponašanje i vrednosti (samouverenost, saopoštovanje, kreativnost, komunikativnost, preuzimanje rizika, rešavanje problema, timski rad). U procesu preduzetničkog obrazovanja učenik treba da prođe kroz celokupan proces osposobljavanja – počevši od kreiranja poslovne ideje, preko postupka osnivanja novog preduzeća, upravljanja poslom, kroz proces rasta i razvoja preduzetničke firme do njenog gašenja.

Uloga socijalnih partnera u reformi srednjeg stručnog obrazovanja

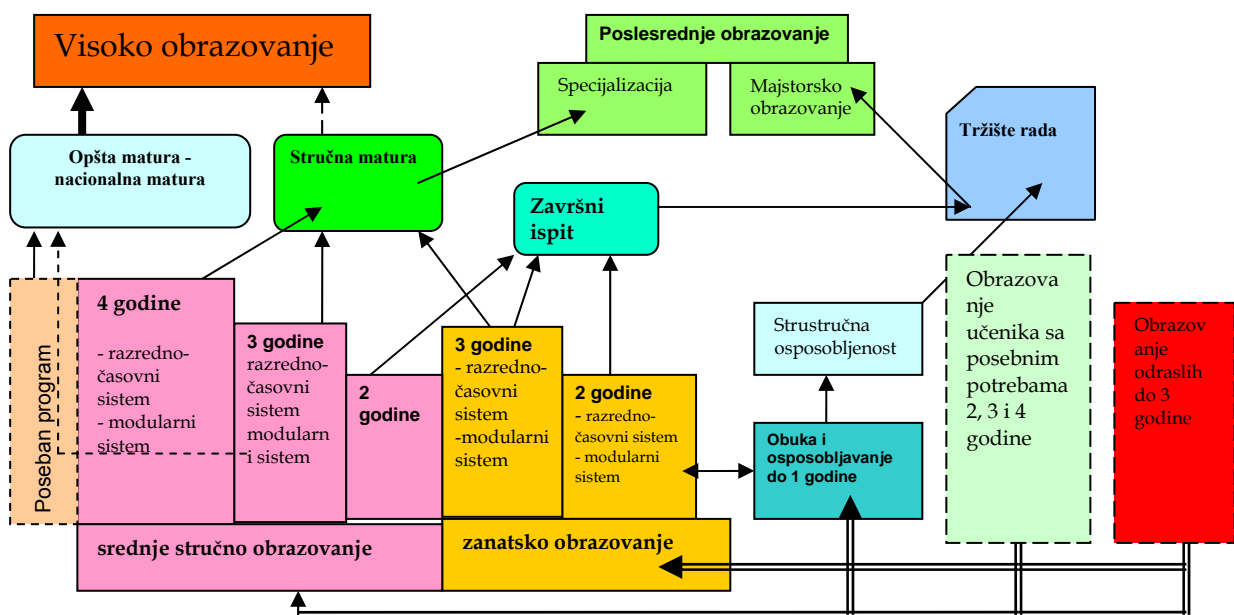
Demonopolizacija i decentralizacija, kao ključna opredeljenja strategije i koncepta reforme srednjeg stručnog obrazovanja, otvaraju *problem odgovornosti* za mrežu stručnih škola, distribuciju obrazovanih profila, uvođenje novih obrazovanih profila i gašenje zastarelih, programe i niz drugih važnih pitanja, poput finansiranja obrazovanja.

Regioni (okruzi) i lokalna samouprava i privredna i socijalna infrastruktura moraju preuzeti odgovornost za sopstveni razvoj u okvirima komparativnih prednosti i ukupnih resursa kojima raspolažu. U tom smislu imaju *odgovornost i za razvoj ljudskih resursa* na svojoj teritoriji.

Socijalno partnerstvo u formi tripartitizma je relevantna baza za donošenje razvojnih planova regiona, ali na lokalnom nivou – nivou opštine, neophodno je *uključivanje svih zainteresovanih institucija i organizacija* u dijalog i donošenje odluka o potrebnim ljudskim resursima kao delu razvojnog plana. Mreža stručnih škola i distribucija obrazovanih profila moraju biti usaglašene sa tim potrebama kako bi odgovarajući razvoj bio adekvatno podržan. Drugim rečima, *srednja stručna škola mora postati realni lokalni izvor kadrova*.

Problem prilagođavanja radnih kompetencija nezaposlenih lica i osavremenjavanja njihovih znanja i veština je poseban izazov za reformu obrazovanja. Jednaka dostupnost obrazovanja za sve i otvaranje postojećih srednjih stručnih škola za obrazovanje i obučavanje odraslih je reformski koncept kome treba *sistemska podrška* kroz obučavanje nastavnika za rad sa odraslima, uspostavljanje standarda, modularizaciju programa i sl..

Struktura sistema srednjeg stručnog obrazovanja

Šema 1: Struktura sistema stručnog obrazovanja

- direktna prohodnost
- - - - -> prohodnost pod određenim uslovima
- ====> u zavisnosti od mogućnosti, realizuju se programi srednjeg stručnog obrazovanja, zanatskog i (ili) obuke i osposobljavanja

Struktura srednjeg stručnog obrazovanja

Srednje stručno obrazovanje obuhvata obrazovanje za profile u četvorogodišnjem, trogodišnjem i dvogodišnjem trajanju.

Zanatsko obrazovanje realizuje se za jedan broj prethodno utvrđenih profila (Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije i Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih), u skladu sa potrebama i zahtevima tržišta rada i pojedinaca. Obrazovanje za zanatske profile uslovljeno je tehnologijom rada i vrstama delatnosti i traje dve ili tri godine.

Srednje stručno obrazovanje odraslih traje do tri godine.

Srednje stručno obrazovanje učenika sa posebnim potrebama traje dve, tri ili četiri godine u skladu sa programima škola za učenike sa posebnim potrebama.

Programi stručnog osposobljavanja i obuke predstavljaju posebne programe za sticanje znanja, veština i sposobnosti za obavljanje određenih poslova i traju do godinu. Programi obuke su pretežno orijentisani na sticanje veština i sposobnosti za pojedine operacije ili određene poslove, dok programi stručnog osposobljavanja obuhvataju sticanje znanja i veština za određene poslove u okviru pojedinih zanimanja. Programi obuke i osposobljavanja prethodno prolaze obaveznu akreditaciju i mogu da se organizuju i u posebnim centrima izvan srednjih stručnih škola, uz prethodnu akreditaciju ili licenciranje (odnosi se i na međunarodne licencirane programe).

Poslesrednje obrazovanje obuhvata specijalističko i majstorsko obrazovanje u trajanju od jedne do dve godine nakon završenog srednjeg stručnog obrazovanja.

Obrazovna ustanova

U skladu sa Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, u oblasti srednjeg stručnog obrazovanja formiraju se: stručna škola, mešovita škola, škola za obrazovanje odraslih i srednja škola za učenike sa posebnim potrebama. Ove škole mogu da organizuju programe srednjeg stručnog obrazovanja, zanatskog obrazovanja, prilagođene programe za učenike sa posebnim potrebama, poseban program za obrazovanje odraslih, program specijalizacije i majstorskog obrazovanja, kao i akreditovane programe stručnog osposobljavanja i obuke.

Srednje stručne škole koje organizuju trogodišnje i četvorogodišnje programe srednjeg stručnog obrazovanja mogu da, u skladu sa interesovanjima učenika i njihovih roditelja, organizuju poseban program koji će omogućiti učenicima polaganje opšte mature. Učenici se prijavljuju na početku obrazovanja za ovakav program a škola taj program organizuje. Organizacija, sadržaj i način realizacije ovog programa utvrđuje se posebnim dokumentom o opštoj maturi. Svaka škola svojim programom definiše neposrednu realizaciju ovog programa.

Stepenast sistem srednjeg stručnog obrazovanja

Stepenast sistem stručnog obrazovanja omogućava da jedan broj širokih profila kako u srednjem stručnom obrazovanju, tako i u zanatskom obrazovanju ima više završnih faza. Svaka završna faza daje određeno uže zanimanje i omogućava izlazak iz obrazovanja i početak zapošljavanja. U isto vreme, to omogućava i povratak u obrazovni proces, da bi se stekao širi profil. Ovakav sistem uslovljen je karakterom profila za koje se učenici i odrasli obrazuju i moguć je kod širokih profila.

Time je omogućena pokretljivost i povezivanje obrazovanja i procesa rada, kao i zadovoljavanje ličnih želja i planova pojedinaca, ali i njihovo lakše prilagođavanje promenama u sferama rada.

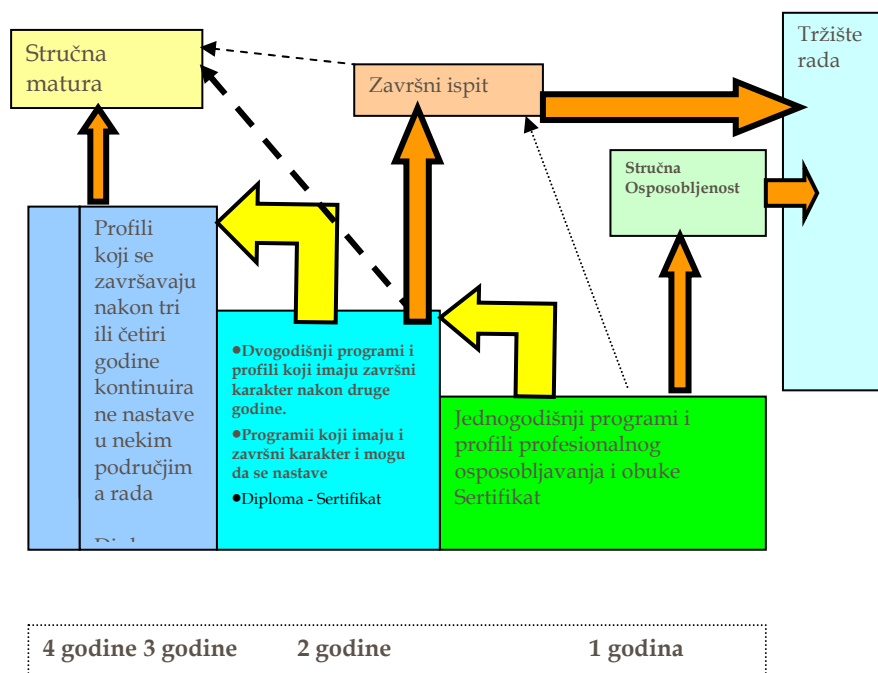
Stepenast sistem srednjeg stručnog obrazovanja treba da obezbedi:

- ostvarivanje horizontalne i vertikalne prohodnosti kroz ukupan sistem;
- usaglašenost sa potrebama tržišta rada i povezivanje sa socijalnim partnerima;
- sticanje individualnih radnih kompetencija, veština i znanja;
- obrazovnu mobilnost (doživotno obrazovanje);
- profesionalnu mobilnost (odgovor na potrebe tržišta rada i lako prilagođavanje novim profesijama ili zahtevima tržišta rada);
- prohodnost na više nivoa obrazovanja.

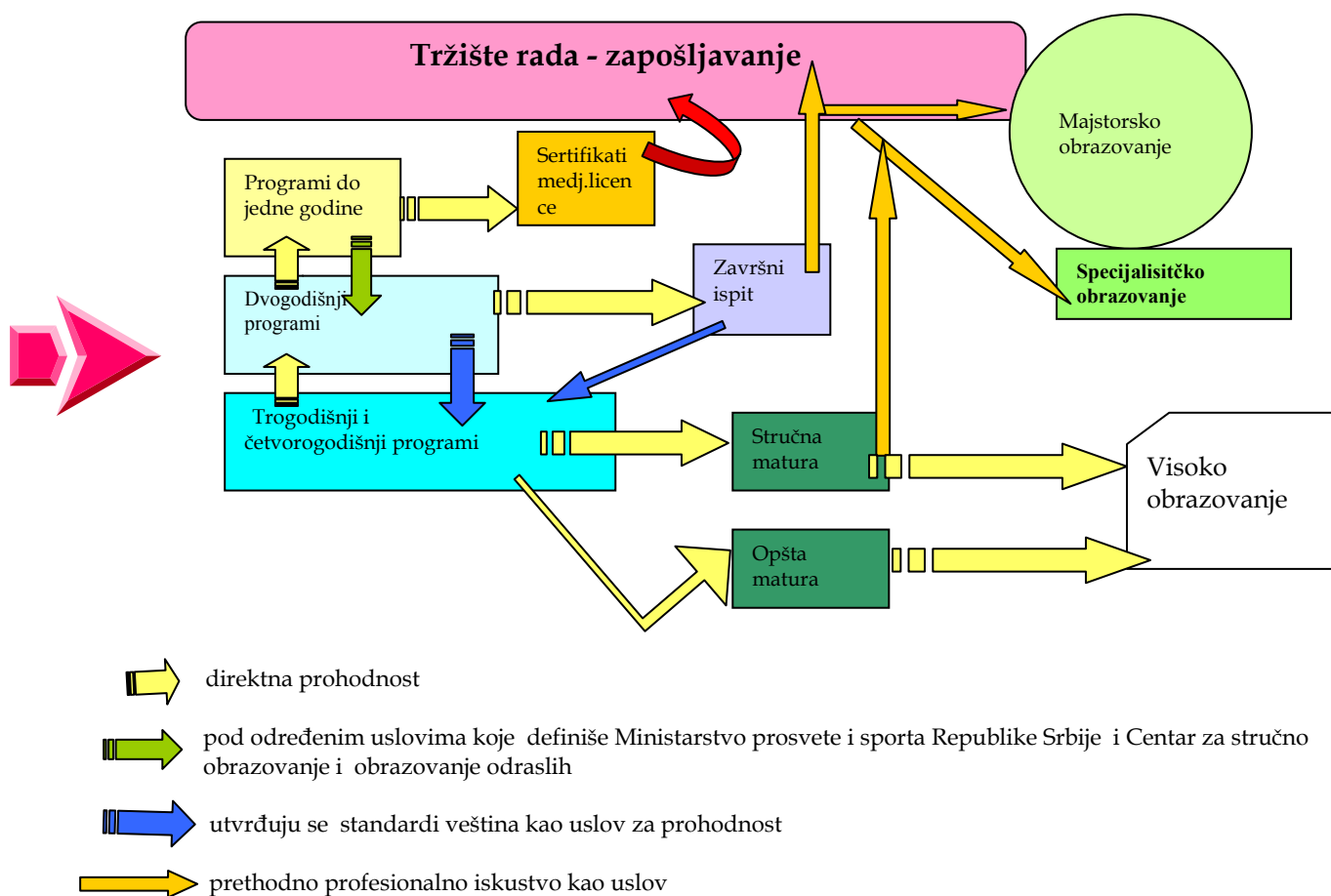
Stepenast sistem omogućava horizontalnu i vertikalnu prohodnost unutar sistema srednjeg stručnog obrazovanja i među programima. Takođe, ovakav sistem omogućava dizajniranje:

- programa koji omogućavaju kontinuirano stručno obrazovanje, razvoj profesionalnih veština, usavršavanje znanja i veština;
- programa i oblika neformalnog obrazovanja;
- različitih organizacionih formi i različitih modela učenja;
- programa koji znače odgovor na potrebe lokalne zajednice i socijalnih partnera i drugih učesnika u obrazovanju.

Šema 2 : Stepenast sistem srednjeg stručnog obrazovanja

Šema 3. Prohodnost i fleksibilnost stepenastog srednjeg stručnog obrazovanja

Razvoj programa u stručnom obrazovanju

Jedinstveni program srednjeg stručnog obrazovanja

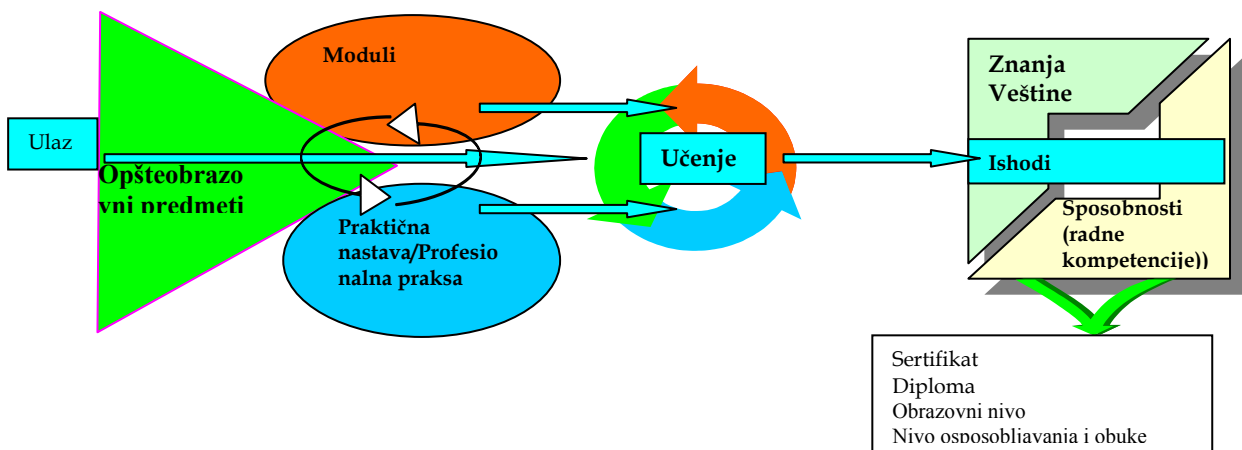
Srednje stručno obrazovanje nudi:

- različite programe formalnog i neformalnog obrazovanja i učenja. To su, pre svega, programi srednjeg stručnog obrazovanja, zatim kratkotrajni oblici usavršavanja, osposobljavanja i obuke, kao i programi poslesrednjeg obrazovanja i usavršavanja;
- raznovrsne organizacione oblike i metode nastave i učenja i
- realne mogućnosti za osposobljavanje, obuku i profesionalnu praksu.

Jedinstveni program srednjeg stručnog obrazovanja je strukturalni okvir za organizaciju i realizaciju obrazovanja, kao i za postizanje željenih ishoda učenja. Programom se definišu:

- ciljevi, ishodi i sadržaji obrazovanja;
- procesi i aktivnosti postignuća i realizacije programa (organizacioni oblici, modeli, metode nastave i učenja) i
- načini, kriterijumi i standardi vrednovanja postignuća.¹¹

Jedinstveni program srednjeg stručnog obrazovanja obuhvata: opšte i posebne osnove školskog programa, proces učenja i ishode učenja u srednjem stručnom obrazovanju, modele evaluacije i standarde postignuća i modularizaciju u programima stručnog obrazovanja.

Šema 4. Ključni elementi Jedinstvenog programa srednjeg stručnog obrazovanja

Svi procesi i aktivnosti obrazovanja i učenja usmereni su na ostvarivanje ciljeva i ishoda obrazovanja i moraju biti usklađeni, dobro izbalansirani ali i diversifikovani da bi zadovoljili šire društvene potrebe, konkretne potrebe lokalne zajednice i pojedinaca. Diversifikacija programa, sadržaja i nastavnih metoda je jedno od najsloženijih pitanja u reformi stručnog obrazovanja.

¹¹ Detaljniji opis je dat u poglavlju Školski program u srednjem stručnom obrazovanju.

Ona omogućava uvođenje različitih oblika programa u zavisnosti od potreba profila i područja rada i potreba lokalne zajednice i same škole ali i doprinosi motivaciji školskog osoblja i samih škola. Na taj način se otvaraju mogućnosti uvođenja novih nastavnih metoda posebno aktivnih oblika nastave i različitih kombinacija teorijske nastave i praktične nastave/profesionalne prakse. U tom procesu posebno je važno obezbediti:

- balans između opšteg i stručnog obrazovanja, stručnog teorijskog obrazovanja i profesionalne prakse;
- vertikalnu i horizontalnu prohodnosti unutar programa u okvirima jednog i više područja rada;
- uvođenje modularnog principa rada bilo u celini stručnog obrazovanja, bilo po područjima rada ili u okvirima pojedinačnih stručnih škola i obrazovnih institucija;
- povezivanje sa višim oblicima obrazovanja i omogućavanje prohodnosti ka visokom obrazovanju.

U skladu sa ovim principima osnovni zadaci Jedinstvenog programa srednjeg stručnog obrazovanja usmereni su na pružanje znanja i veština, kako učenicima tako i odraslima. Jedinstveni program srednjeg stručnog obrazovanja treba da omogućiti:

- lični razvoj učesnika obrazovnog procesa,
- poboljšanje kvaliteta nivoa stručne osposobljenosti pojedinaca za obavljanje poslova;
- zadovoljavanje zahteva radnog procesa u pogledu znanja, veštine i sposobnosti (radnih kompetencija);
- promovisanje zapošljavanja i doživotnog učenja.

Ostvarivanje ukupnog programa na nivou škole treba da omogućiti razvoj i jačanje radnih sposobnosti učenika i odraslih, što će im omogućiti dalji profesionalni i obrazovni razvoj.

Učenje - centralna aktivnost srednjeg stručnog obrazovanja

Učenje je centralna aktivnost kako pojedinaca tako i škola u celini. Ono treba da omogućiti sticanje znanja i veština učenja u kontekstu određenih predmeta, odnosno sadržaja i znanja i veština o samom učenju.

Ekonomski i tehnološki razvoj, posebno razvoj informacionih tehnologija izmenili su tradicionalne načine rada, zahtevajući nove i drugačije sposobnosti i veštine – ne samo profesionalno tehničke (*znati kako*) - pre svega sposobnost produkcije, analize i transformacije informacija i efikasne interakcije i saradnje sa drugima. Učenje postaje doživotna aktivnost. U tim okolnostima veštine učenja postaju posebno važne kako za mlade tako i za odrasle. One omogućavaju sticanje znanja, upotrebu, i prerađivanje informacija i njihovu transformaciju u nova znanja, veštine i vrednosti, razvoj sposobnosti rada sa drugima, učenja sa drugima i od drugih.

Veštine učenja

Informaciono-komunikacione veštine

Informacione veštine i medijska pismenost:

Analiziranje, procenjivanje, osmišljavanje, produkcija, integracija i evaluacija informacija kroz različite informacione oblike i medije.

Komunikacione veštine:

Razumevanje, osmišljavanje i kreiranje usmene i pisane i multimedijalne komunikacije u različitim oblicima i kontekstima.

Veštine mišljenja

Veštine kritičkog i sistematskog mišljenja:

Logičko rezonovanje, kritičko suđenje, alternativno mišljenje i izbor i razumevanje, povezanost i zavisnosti među sistemima i elementima sistemima.

Veštine rešavanja problema

Identifikovanje i analiza problema, formulisanje probnih rešenja i njihovo testiranje.

Interpersonalne veštine

Interpersonalne i veštine timskog rada:

Demonstriranje timskog rada i vođenja procesa; sposobnost adaptacije u različite uloge i odgovornosti; produktivan rad sa drugima; poštovanje različitih perspektiva.

Samousmerenost:

Posmatranje sopstvenog razvoja i potreba u pogledu učenja; lociranje odgovarajućih resursa, prenošenje interesovanja iz jedne sfere u drugu.

Prilagodjenost:

Uvežbavanje lične odgovornosti i fleksibilnosti u kontekstima ličnog razvoja, na radnom mestu i u okviru saradnje sa zajednicom; definisanje i postizanje visokih standarda i ciljeva sopstvenog i tuđeg razvoja.

Društvena odogovornost:

Sticanje odgovornosti u odnosu na interese šire zajednice; pridržavanje etničkih principa u ponašanju u ličnom kontaktu, na radnom mestu i u okviru zajednice.

Veštine učenja imaju funkciju da ojačaju i motivišu svakog učesnika obrazovanja kako bi unapredio svoj rad i svoj život, i kako bi sticanjem znanja i veština mogao da odgovori na izazove ne samo ekonomskog razvoja već i ukupnog života.

Opšte i posebne osnove školskog programa

Stručno obrazovanje se odvija na osnovu programa koji donosi svaka škola, odnosno institucija za obrazovanje, a u skladu sa Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja. Srednje stručne škole rade na osnovu školskog programa, koji ima opšti i posebni deo. Opšti deo se zasniva na Opštim osnovama školskog programa a posebni je usaglašen sa posebnim osnovama i proizlazi iz vrste i specifičnosti same škole, a u zavisnosti od vrste obrazovanja i obrazovnih profila koji se realizuje.

Opšte osnove školskog programa su zajedničke za sve srednje stručne škole i predstavljaju osnovu za:

- utvrđivanje osnova programa po vrstama obrazovanja i obrazovnim profilima u srednjem stručnom obrazovanju;
- donošenje programa završnih i maturalnih ispita i
- utvrđivanje kriterijuma vrednovanja kvaliteta obrazovanja.

Opšte osnove školskog programa sadrže:

- opšte ciljeve, principe i ishode obrazovanja, i vrstama srednjeg stručnog obrazovanja;
- obrazovne oblasti sa ciljevima i ishodima;
- obim učešća obrazovne oblasti u svakoj vrsti srednjeg stručnog obrazovanja;
- osnovne predmete po nivoima koji su obavezni tokom srednjeg stručnog obrazovanja;
- listu obaveznih i izbornih predmeta po nivoima;
- opšte standarde znanja.

Posebne osnove školskog programa srednjeg stručnog obrazovanja utvrđuju se prema vrstama i obrazovnim profilima, i sadrže:

- ciljeve i ishode predmeta po vrstama i obrazovnim profilima;
- obavezne i preporučene sadržaje predmeta, tema i modula;
- okvirni broj časova za predmete, teme i module;
- posebne standarde znanja i veština;
- preporučene vrste aktivnosti u obrazovnom radu;
- preporučene vrste modularne nastave.

Školski program definiše svaka srednja stručna škola u skladu sa:

- opštim osnovama školskog programa i
- posebnim osnovama školskog programa.

Školskim programom obezbeđuje se ostvarivanje opštih i posebnih osnova školskog programa i potreba učenika i roditelja, škole i jedinice lokalne samouprave.

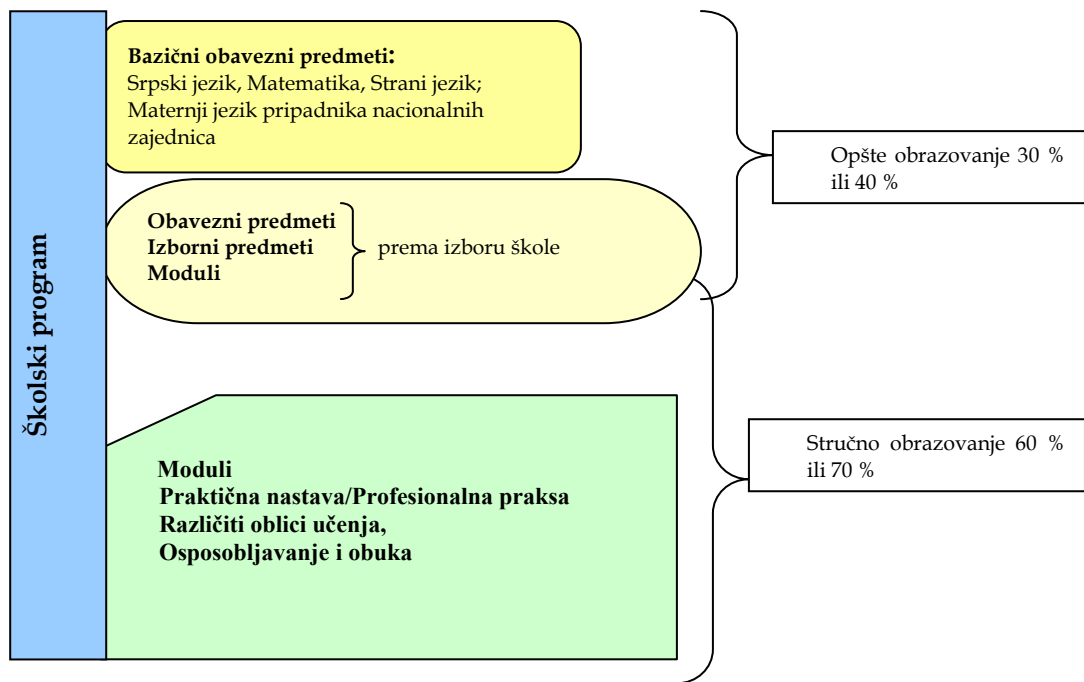
Opšte i posebne osnove školskog programa ostvaruju se u skladu sa utvrđenim minimalnim brojem časova obrazovnog rada, po razredima, i to u sledećem obimu:

- u srednjem stručnom obrazovanju - sa najmanje 40% obaveznog godišnjeg fonda časova;
- u srednjem stručnom obrazovanju za zanatske obrazovne profile - sa najmanje 30% obaveznog godišnjeg fonda časova.

Obavezni godišnji fond časova utvrđuje se posebnim aktom koji donosi ministar.

Školski program sadrži:

- 1) naziv, vrstu i trajanje školskog programa;
- 2) obavezne i izborne predmete, odnosno teme po razredima;
- 3) način i postupak ostvarivanja propisanih osnova školskog programa i postizanja ishoda po razredima;
- 4) ukupan broj časova za svaki predmet, odnosno temu;
- 5) ukupan broj časova za svaki razred;
- 6) programske sadržaje i aktivnosti kojima se ostvaruje posebni deo školskog programa;
- 7) naziv, vrstu, sadržaj i način osvarivanja modula.

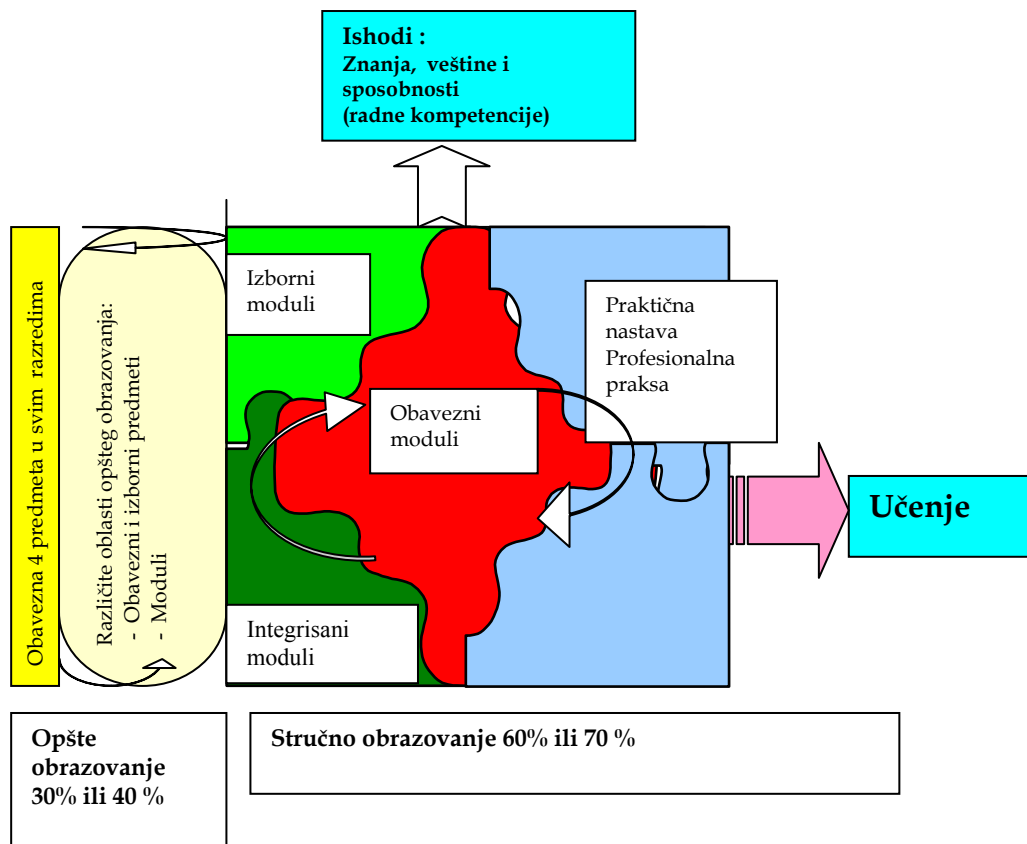

Šema 4. Školski program u srednjem stručnom obrazovanju

Školski program, opšte i posebne osnove predstavljaju temelj za utvrđivanje programa po vrstama i obrazovnim profilima, kao i za donošenje programa završnih i maturalnih ispita i vrednovanje kvaliteta obrazovanja.

Opšte i posebne osnove propisuje ministar prosvete i sporta na predlog Saveta za stručno obrazovanje.

Ishodi opšteg obrazovanja u srednjem stručnom obrazovanju i osposobljavanju moraju biti definisani u skladu sa standardima zanimanja, koncepcijom i vrstom profila i zanimanja.

Šema 5. Unutrašnja struktura posebnog dela školskog programa u srednjem stručnom obrazovanju

Oblici realizacije školskog programa u srednjim stručnim školama

- Obavezni predmeti
- Izborni predmeti
- Opšteobrazovni predmeti
- Moduli
- Praktična nastava/Profesionalna praksa

Organizacija školskog programa

Srednje stručno obrazovanje mora biti usmereno na sticanje adekvatnih profesionalnih kompetencija. Reforma srednjeg stručnog obrazovanja razvija mogućnost za didaktičku reformu. U odnosu na sadašnju školu, fokus se pomera sa nastave na učenje, što iziskuje promene ne samo programa, nego i metoda i organizacije nastave.

U skladu sa Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja unutar školskog programa dominira godišnji fond časova svih oblika nastave, a ne nedeljni. Kako se školski program realizuje kroz predmete, module i praktičnu nastavu/profesionalnu praksu, sa različitim dužinama trajanja u toku školske godine, organizacija nastave/učenja mora postati fleksibilnija. Naime, mora se obezbediti u okviru školskog prostora ali i u okviru realnih radnih mesta, gde se do sada samo izvodila praktična nastava/profesionalna praksa, mogućnost vremenski usklađene teorijske i praktične nastave. Školski raspored u takvoj strukturi programa ne može više opstati kao krut i nepromenljiv tokom čitave školske godine, već se mora permanentno prilagođavati školskom programu. Ovo za sobom svakako povlači pitanje

rešavanja problema prostora i opremljenosti, ali i pitanje obučenosti nastavnog kadra, norme časova nastavnika na nedeljnom i godišnjem nivou, drugačiji način vrednovanja rezultata rada i nastavnika i učenika, kao i permanentnu potrebu profesionalnog usavršavanja nastavnog kadra.

Struktura školskog programa nije jedinstvena za sve obrazovne profile. Ona se razlikuje kod zanatskih profila, trogodišnjih i četvorogodišnjih profila, tako da organizacija obrazovnog procesa ne može biti ista, već mora zadovoljiti zahteve svakog obrazovnog profila pojedinačno.

Ishodi u srednjem stručnom obrazovanju

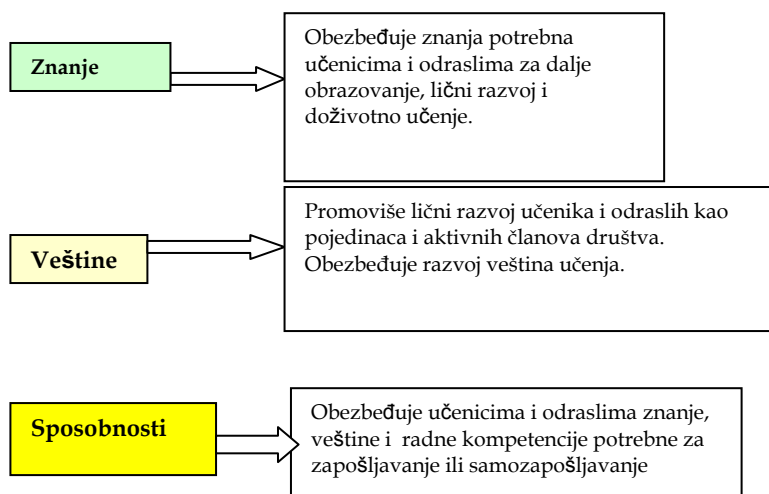
Osnovna karakteristika srednjeg stručnog obrazovanja, odnosno programa koji se u njemu realizuju jeste usmerenost na ishode. Ishodi su jasno i nedvosmisleno definisana znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) koje se postižu nakon određenog programa, odnosno procesa obrazovanja i učenja. Kao takvi, oni čine osnovu za planiranje, organizaciju i realizacije srednjeg stručnog obrazovanja i evaluaciju postignuća i celokupnog procesa obrazovanja i učenja. Ishodi podstiču nastavnike i učenike da dele odgovornost za uspeh u učenju obezbeđujući i jednima i drugima jasnu sliku o tome šta mogu da očekuju po završetku određenog programa odnosno procesa obrazovanja i učenja.

Proces obrazovanja uvek rezultira nekakvim ishodima, ali je njihova priroda vrlo često neodređena i nejasna. I u stručnom obrazovanju nisu retki programi sa slučajnim, neodgovarajućim i neprecizno definisanim ishodima, što za posledicu ima praksu «produkcije» ljudi sa formalno priznatim kvalifikacijama koji nemaju neke od osnovnih kompetencija koje se od njih očekuju.

Između jednostavne «proizvodnje» ishoda i obrazovanja usmerenog na ishode postoji značajna razlika. U obrazovanju usmerenom na ishode, ishodi su definisani pre početka procesa obrazovanja i poznati su nastavnicima i učenicima, koji u procesu učenja dobijaju neophodnu podršku u vidu adekvatnog i potpuno osmišljenog pristupa u doseganju ishoda. To znači da ishodi determinišu i definišu proces obrazovanja i učenja i da škola i institucija čiji se programi zasnivaju na ishodima mora da:

- odredi relevantne ishode određenog programa, eksplicira ih i učini potpuno javnim i poznatim svim zainteresovanim;
- elaborira načine organizacije nastave i učenja kroz koje ishodi dosežu, odnosno na osnovu kojih učenici mogu biti uspešni u doseganju ishoda;
- definiše standarde postignuća u predmetima, predmetnim oblastima i modulima.

Specifikacija ishoda

Specifikacija ishoda se odvija na osnovu jasno definisane procedure i metodologije rada. Različiti učesnici mogu biti uključeni u specifikaciju ishoda:

- nastavnici i instruktori iz srednjih stručnih škola,
- univerzitetski nastavnici i eksperti iz naučno-istraživačkih institucija,
- praktičari,
- predstavnici poslodavaca, sindikata i učeničkih roditelja i učenika.

Modularizacija u srednjem stručnom obrazovanju

Moduli su specifični i posebni segmenti, paketi učenja koji vode do postignuća definisanih ishoda učenja. Moduli mogu biti samostalni ili deo širih programskih, odnosno organizacionih celina. Dizajnirani su na osnovu srodnih i komplementarnih principa, različitih obrazovnih zahteva i definisanih tematskih zadataka. Svojom strukturom, moduli obezbeđuju sticanje znanja i kompetencija, razvoj odgovarajućeg seta veština i međudisciplinarno, odnosno međupredmetno povezivanje.

Moduli mogu da obuhvate više različitih disciplina, s tim da svaka od disciplina ima jasno definisane ciljeve i zadatke. U skladu sa svojom fleksibilnom strukturom, granice između disciplina nisu oštro određene već omogućavaju prožimanje, korelativnost i stvaranje jedinstvenog modularnog obrazovnog paketa.

Kompetencije zanimanja određuje realan svet rada, uključujući i razvojne i projektivne komponente zanimanja.

MODUL je skup funkcionalno povezanih znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) neophodnih za obavljanje određenog posla/zadatka.

Svako zanimanje je definisano kao klaster modula čiji je konačan ishod stručna matura eksternog karaktera.

- modul ne može biti zanimanje, niti školska godina,
- model ne može biti samo teorijski ili samo praktični,
- u dvogodišnjim i trogodišnjim zanimanjima moduli se naslanjaju jedni na druge,
- obuka može da bude jedan modul,
- zanimanja moraju biti široka (obuka daje uže veštine) kako bi se dobili integrisani i široki profili,
- moduli zahtevaju timski način izvođenja nastave.

Vrste modula:

Obavezni moduli čine minimalni standard i obuhvataju one module koji daju prvi nivo radnih kompetencija ili sposobnosti za obavljanje poslova u profilu, klasteru zanimanja ili zanimanju.

Obavezni moduli mogu predstavljati uslov za napredovanje učenika ili za horizontalno prelaženje između programa ili profila.

Izborni moduli su oni moduli koje učenik bira u skladu sa svojim željama, mogućnostima i planovima i oni omogućavaju oblikovanje ličnog profila svakog pojedinca.

Integrisani moduli su stručno-teorijski moduli koji pružaju znanja i predstavljaju dopunu ili osnovu za obavezne module ili profesionalnu praksu.

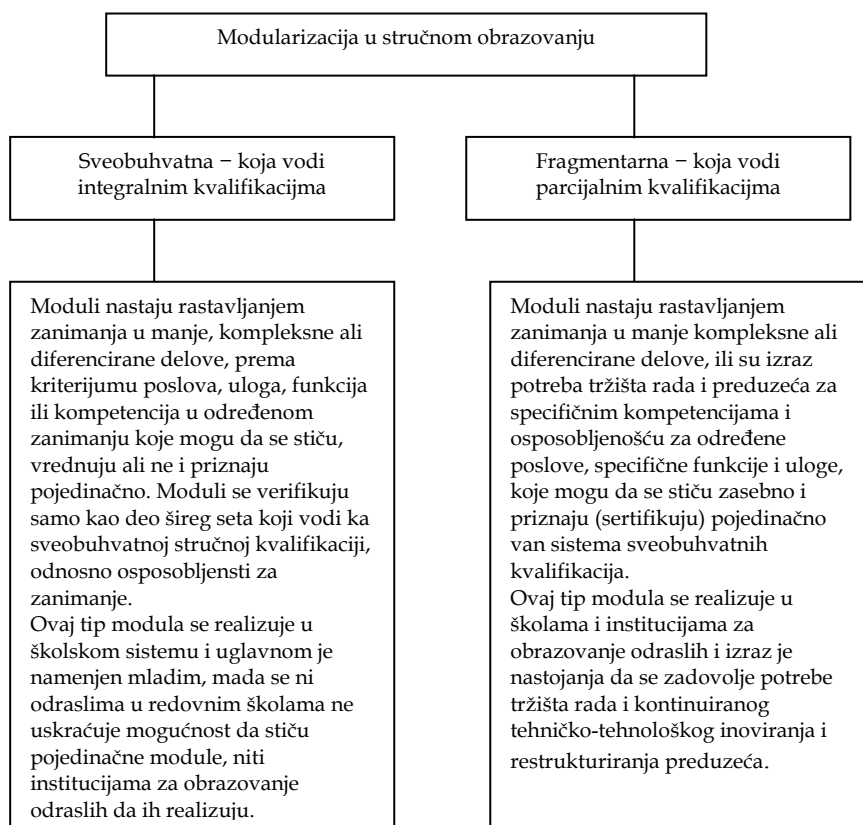
Razlozi za modularizaciju u srednjem stručnom obrazovanju su brojni i raznovrsni. Modularizacija u prvom redu omogućava:

- veću fleksibilnost u planiranju i organizaciji obrazovanja,
- veću ekonomsku efikasnost obrazovanja,
- bolju prilagođenost potrebama tržišta rada i konkretnim radnim sredinama i poslovima,
- bolju vertikalnu i horizontalnu prohodnost,
- adekvatniji način da se premosti jaz između školskih (akademskih) kvalifikacija i iskustvom stečenih kompetencija i znanja,
- veću prilagođenost individualnim potrebama i mogućnostima učenja,
- stvarni izbor vlastitog tempa i puta učenja i sticanja kvalifikacija i radnih kompetencija,
- kontinuirano obrazovanje i mogućnost diskontinuiranog sticanja kvalifikacija i radnih kompetencija.

Koncept zanimanja, odnosno kvalifikacija je referentni okvir za modularizaciju, a precizan opis zanimanja osnova za kreiranje modula. U sistemu obrazovanja zanimanja su predstavljena kao klasteri modula – skup funkcionalnih i organizovanih povezanih paketa, odnosno jedinica učenja. Isti moduli mogu biti deo različitih klastera zanimanja, što je način da se obezbedi horizontalna i vertikalna prohodnost u sistemu obrazovanja.

U sistemu srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji razvijaju se dva ravnopravna koncepta modularizacije i i dve metodologije kreiranja modula:

- sveobuhvatna modularizacija – koja vodi integralnim kvalifikacijama,
- fragmentarna modularizacija koja vodi ka parcijalnim kvalifikacijama i osposobljenosti za pojedine poslove i funkcije u radu.

Završni ispiti u stručnom obrazovanju

Stručna matura

Stručnu maturu polažu učenici nakon završenog trećeg, odnosno četvrtog razreda srednje stručne škole i stižu pravo upisa na odgovarajuće visokoškolske ustanove u skladu sa definisanim uslovima prijema. Stručna matura sadrži teorijski i praktični deo i znači proveru opštih, stručno teorijskih znanja, stručnih veština, a u okviru praktičnog dela proveru stručne sposobnosti za određene poslove. Stručna matura može biti delimično ili potpuno eksterna. Stručna matura se realizuje prema posebnom pravilniku koji priprema Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih a usvaja Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije. Ispitne komisije za stručnu maturu čine nastavnici (koji ne predaju učeniku koji polaže) i predstavnici socijalnih partnera. Izbor i način funkcionisanja ispitnih komisija reguliše se pravilnikom.

Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih priprema kataloge znanja i ispitne kataloge koji predstavljaju osnovu za pripremu stručne mature.

Završni ispit

Završni ispit polažu učenici nakon završenog dvogodišnjeg srednjeg stručnog obrazovanja i nakon stečenog dvogodišnjeg ili trogodišnjeg zanatskog obrazovanja. Završni ispit obuhvata proveru znanja i praktičnih sposobnosti. Praktični deo ispita može se polagati u školi i u institucijama van škole ukoliko su te ustanove akreditovane i rade po akreditovanim programima.

Način organizacije, sadržaj, uslovi i sistem vrednovanja definišu se posebnim pravilnikom koji priprema Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih a usvaja Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije.

Ispitne komisije predlaže Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih a usvaja Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije.

Ispit za proveru osposobljenosti

Ispit za proveru osposobljenosti polažu učenici, odnosno odrasli nakon završenog programa obuke ili osposobljavanja ili nakon završenog prvog i drugog razreda srednjeg stručnog obrazovanja. Praktični deo ispita kojim se proverava stečena sposobnost za obavljanje određenih poslova (radne kompetencije) može se polagati u školi i u institucijama van škole ukoliko su te ustanove akreditovane za realizaciju ovih ispita i rade po akreditovanim programima.

Način organizacije, sadržaj, uslovi i sistem vrednovanja definišu se posebnim pravilnikom koji priprema Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih a usvaja Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije. Ispitne komisije predlaže Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih a usvaja Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije.

Akreditaciju programa stručne obuke i osposobljavanja vrši Centar za akreditaciju u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih.

Majstorski i specijalistički ispit

Majstorski i specijalistički ispit polaže se nakon majstorskog, odnosno specijalističkog obrazovanja. Ispit obuhvata teorijski i praktični deo i realizuje se u institucijama koje su akreditovane za izvođenje ispita i rade po akreditovanim programima.

Način organizacije, sadržaj, uslovi i sistem vrednovanja definišu se posebnim pravilnikom koji priprema Centar za stručno obrazovanje odraslih a usvaja Ministarstvo prosvete i sporta.

Profili i standardi u stručnom obrazovanju

Profil zanimanja

Profil zanimanja nastaje na osnovu profila radnog procesa i opisuje *znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije)* koje mora da ima izvršilac posla da bi taj posao obavio.

Profil zanimanja predstavlja osnovu za izradu standarda zanimanja i njegov je sastavni deo. Takođe, profil zanimanja predstavlja osnovu za izradu obrazovnog programa.

Obrazovni profil

Obrazovni profil, zajedno sa profilom zanimanja predstavlja osnovu za izradu programa obrazovanja i obezbeđuje povezanost opštih i stručnih sadržaja i znanja u određenom zanimanju. Takođe, omogućava organizaciju obrazovanja za grupe zanimanja i klastere zanimanja čime se ostvaruje široki radni i obrazovni profil.

U zavisnosti od stepena razvijenosti programa obrazovni profil može biti jednak zanimanju, ali može da obuhvati veći broj srodnih zanimanja.

Standardi zanimanja

Osnovna reformrska intencija u stručnom obrazovanju je njegovo povezivanje sa tržištem rada. Osposobljavanje ljudi da uspešno odgovore na zahteve posla, odnosno radnog mesta i rade dobro i efikasno podrazumeva identifikovanje pokazatelja pomoću kojih njihov učinak može biti procenjivan i vrednovan. To znači da svaka profesija odnosno zanimanje, kao generalizovani opis srodnih i povezanih grupe poslova, mora da ima jasan i javan iskaz o tome šta kvalifikovani stručnjaci iz datog zanimanja znaju i mogu da urade. Ta vrsta iskaza, odnosno deskripcije naziva se standard zanimanja.

Prema tome, standardi zanimanja su opis:

- radnih aktivnosti (zadataka, poslova, dužnosti, funkcija uloga) koje se izvršavaju unutar određenog zanimanja i
- radnih kompetencija (znanja, veština, stavova) neophodnih za efikasnu radnu aktivnost i adekvatan učinak u zanimanju.

Standardi zanimanja omogućuju:

- selekciju i razvoj ljudi za potrebe određenog zanimanja,
- identifikuju znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) za rad u određenom zanimanju,
- identifikovanje potreba za obrazovanjem i učenjem,
- oblikovanje programa obrazovanja, nastave i učenja,
- evaluaciju programa i procesa obrazovanja,
- savetovanje i vođenje u stručnom obrazovanju i obrazovanju odraslih,
- razvoj procedura akreditacije i sertifikacije obrazovanja.

Standardi zanimanja su nacionalni jer su:

- razvijeni za potrebe nacionalne privrede,
- plod opšteg dogovora o sadržaju,
- prihvaćeni i adekvatno vrednovani na tržištu rada u čitavoj zemlji.

Procedure razvoja nacionalnih standarda zanimanja, na osnovu nacionalne klasifikacije zanimanja, razvijaju socijalni partneri, država, poslodavci i zaposleni, odnosno njihovi reprezentanti.

Uloga države kao ključnog nosioca politike obrazovanja i zapošljavanja ogleda se u monitoringu i jačanju veza između obrazovanja i socijalno-ekonomskog razvoja i to pre svega u okviru mera koje regulišu neusklađenost kvalifikacija i potreba tržišta rada. To zahteva i anticipaciju uticaja globalizacije na nacionalnu ekonomiju i ljudske resurse. Reprezenti države takođe preuzimaju odgovornost za evaluaciju kvalifikacija sa stanovišta postojećih i budućih potreba nacionalne ekonomije uključujući i nacionalne prioritete u razvoju jezgra kompetencija, otvorenost obrazovnog sistema i ekonomsku isplativost pojedinih rešenja i zajednički obezbeđuju finansiranje srednjeg stručnog obrazovanja.

Poslodavci i drugi predstavnici privrede i interesne grupe, kojima je neophodna radna snaga sa odgovarajućim kompetencijama, daju osnovni sadržaj za razvoj standarda zanimanja. Sindikati utiču na vrstu i proces razvoja standarda s osnovnim ciljem povećanja zaposlenosti. Njihovi osnovni zahtevi odnose se na relevantnost zanimanja i kvalifikacija i realnih mogućnosti njihovog sticanja.

Odgovarajuće nacionalno telo propisuje proceduru za razvoj standarda zanimanja, metodologiju koja se u tom procesu koristi i odgovarajuću strukturu aktera koji u tom procesu učestvuju.

Standardi obrazovanja

Organizacija i realizacija srednjeg stručnog obrazovanja počiva na jasno definisanim standardima. Bazični elementi strukture standarda stručnog obrazovanja su:

- specifikacija zanimanja koja se odnosi na znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) koje su neophodne za obavljanje određenih poslova i zadataka,
- specifikacija učenja, ciljeva, sadržaja i ishoda, metoda i tehnika učenja,
- specifikacija evaluacije i ocenjivanja; procenu i vrednovanje stečenih znanja, veština i stvavova.
- specifikacija uslova i normi (materijalni, tehnički, ljudski) u kojima se realizuje proces obrazovanja i učenja.

Standardi zanimanja i standardi obrazovanja su osnovni elementi za operacionalizaciju ključnih pitanja procesa obrazovanja i definisanje uloga i odgovornosti ključnih partnera u tom procesu.

Ključna pitanja	Standardi	Ključni akteri
Koja znanja, veštine i sposobnosti su potrebne za rad u zanimanju	Standard (specifikacija) zanimanja.	Interesne grupe/socijalni partneri
Na koji način oni mogu biti uspešno stečeni?	Standard (specifikacija) učenja.	Nastavnici i drugi stručnjaci u oblasti obrazovanja
U kojim uslovima se odvija proces obrazovanja i učenja	Normativi i standardi za škole i druge obrazovne institucije	Vladin reprezent za područje obrazovanja
Na koji način je moguće proveriti šta je naučeno i u kojoj meri	Standard (specifikacija) postignuća	Stručnjaci u oblasti obrazovanja, poslodavci

Standardi postignuća

Standardi postignuća označavaju razvoj sposobnosti učenika i u isto vreme označavaju očekivanja koja treba da ostvari učesnik u obrazovnom procesu. Standardi obezbeđuju zajedničku referentnu tačku za nastavnike u procesu posmatranja, procenjivanja i izveštavanja o postignućima učenika tokom određenog vremena. Standardi predstavljaju mere za postizanje kvaliteta programa.

Sertifikatno obrazovanje

Sertifikatni sistem obrazovanja je jedan od načina na koji se neformalno obrazovanje i učenje povezuju sa sistemom stručnog obrazovanja i zapošljavanja. Svrha sertifikatnog sistema je da omogući sticanje validnih javnih isprava ili sertifikata stručnih kvalifikacija, bez obzira na put kojim se do njih stiglo. Osposobljenost stečena kroz sertifikatni sistem zasniva se na usvojenim standardima zanimanja i standardima obrazovanja što joj obezbeđuje prepoznatljivost u različitim radnim okruženjima i nacionalnom tržištu rada. Akreditaciju programa stručne obuke i osposobljavanja vrši Centar za akreditaciju u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih.

Stručno obrazovanje odraslih

Obrazovanje odraslih je manifestacija doživotnog učenja i integralni deo celovitog sistema obrazovanja. Znanja, veštine i sposobnosti (radne kompetencije) odraslog stanovništva su ključ za socijalno-ekonomsku transformaciju i razvoj Srbije i njenog nastojanja da budu deo interaktivnog sveta. Obrazovanje i učenje odraslih predstavljaju snažno sredstvo za:

- razvoj ljudskog kapitala i uspostavljanje ekonomije i društvene organizacije zasnovane na znanju;
- jačanje individualne i društvene produktivnosti, ekonomski razvoj zemlje i njenu integraciju u globalnu ekonomiju;
- unapređenje kvaliteta života, stvaranja mogućnosti za punu socijalnu participaciju, zapošljavanje, zapošljivost i profesionalni razvoj i mobilnost.

Obrazovanje odraslih je istovremeno i snažno sredstvo individualnog razvoja i oblikovanja individualnih mogućnosti i ciljeva koji su prepoznatljivi kao lični i ostvarljivi. Ono je realna mogućnost da pojedinac:

- bude zaposlen,
- ostvari veću zaradu,
- stekne nezavisnost,
- ostane zdrav i aktivan,
- obavlja kvalitetnije poslove,
- ojača porodicu i
- ohrabri nezavisnost njenih članova.

Zbog svega toga obrazovanje odraslih se u Srbiji mora zasnovati na novim temeljima. Ono nije znak ekonomske i tehnološke zaostalosti, sredstvo političke dresure i indoktrinacije, već način sticanja novih znanja, veština, sposobnosti i instrument i mehanizam stimulisanja ekonomskog rasta, povećanja zaposlenosti i zapošljivosti, privrednog restrukturiranja i tehničko-tehnološkog razvoja. Zbog toga je neophodno redefinisati ciljeve, organizaciju i strukturu celokupnog sistema obrazovanja odraslih, zasnovati ga na konceptu doživotnog učenja i učiniti dostupnim svim kategorijama stanovništva. Mora se prevazići stanje u kojem je učenje i obrazovanje dostupno samo deci i mladoj generaciji i stvoriti legislativne i institucionalne pretpostavke za obrazovanje i učenje odraslih.

U tom kontekstu posebnu vrednost dobija stručno obrazovanje odraslih. Stručno obrazovanje odraslih je integralni deo sistema stručnog obrazovanja, koje je čvrsto povezano sa privredom, tržištem rada i drugim socijalnim sistemima. Na nivou srednjeg obrazovanja ono obuhvata:

- kratkotrajne programe obuke i osposobljavanja,
- programe redovnog stručnog obrazovanja,
- programe poslesrednjeg obrazovanja i
- programe stručnog usavršavanja i osvežavanja znanja.

Imajući u vidu da oko 50% odraslog stanovništva Srbije pripada kategoriji koja ne poseduje osnovne radne (pa i životne) veštine i ima urgentnu potrebu da se poveća produktivnost i konkurentnost, inoviraju proizvodi i usluge, implementiraju nove tehnologije, transformišu sistem vrednosti, kulturnih normi i orijentacija, strateški ciljevi obrazovanja odraslih su:

- ojačati mreže i strukture za učenje odraslih, omogućiti odraslima stvaran pristup kvalitetnom učenju i obrazovanju, što se postiže kroz:
 - ♦ otvaranje redovnih škola za odrasle, odnosno njihovo programsko i organizaciono prilagođavanje potrebama odraslih, što podrazumeva:

- razvoj standarda zanimanja,
- razvoj metodologije za prilagođavanje programa potrebama i mogućnostima odraslih,
- razvoj programa i modula stručnog obrazovanja i osposobljavanja odraslih,
- razvoj standarda obrazovanja i osposobljavanja za odrasle i
- razvoj modela i procedura evaluacije u obrazovanju odraslih i razvoj standarda postignuća ishoda za odrasle.
- ◆ revitalizacija postojeće mreže institucija i organizacija za obrazovanje i učenje odraslih, odnosno njihovo osposobljavanje za primenu standarda obrazovanja;
- ◆ jačanje obrazovne funkcije preduzeća i razvoj mogućnosti učenja na radnom mestu;
- ◆ osnivanje novih institucija i organizacija za obrazovanje odraslih kao što su regionalni centri za odrasle ili druge vrste institucija za obrazovanje odraslih. Regionalni centri za odrasle prilagođene ustanove koje su programski otvoreni za potrebe privrede i tržišta rada. Njihova osnovna delatnost jeste:
 - a) razvoj i realizacija:
 - programa stručnog obrazovanja (od pojedinačnih modula do celovitih programa stručnog obrazovanja koji vode sveobuhvatnoj kvalifikaciji);
 - programa stručnog osposobljavanja (I i II stepen stručne spreme);
 - programa stručne obuke (*short-term training*);
 - programa poslesrednjeg stručnog obrazovanja ;
 - programa kontinuiranog stručnog usavršavanja;
 - programe neformalnog obrazovanja specifične namene.
 - b) akreditacija prethodnog učenja i neformalno stečenih znanja i veština;
 - c) informisanje, savetovanje i vođenje u izboru programa obuke, osposobljavanja, i karijerno vođenje obrazovanja u skladu sa individualnim preferencijama, potrebama lokalne zajednice i tržišta rada. To se ostvaruje u tesnoj vezi sa regionalnim i lokalnim službama za zapošljavanje.
- razumeti i implementirati reformu obrazovanja odraslih kao integralni deo reforme obrazovanja, posebno reforme stručnog obrazovanja. U tom kontekstu revitalizacija postojećih, a posebno stvaranje novih institucija za obrazovanje odraslih mora se ostvariti u sadejstvu i sinergiji sa opštim reformskim naporima za racionalizacijom postojeće i kreiranjem nove, društvenim potrebama prilagođene mreže srednjih stručnih škola;
- zasnovati obrazovanje odraslih na socijalnom partnerstvu i realnim društvenim i individualnim potrebama. U komunikaciji sa preduzećima, poslodavcima i lokalnom zajednicom, škole i institucije za obrazovanje odraslih moraju da prepoznaju potrebe obrazovanja i učenja i obezbede kvalitetnu podršku za njihovo zadovoljenje;
- ostvariti rastuću raznolikost obrazovnih programa za odrasle i uslova i oblika njihove realizacije. Shodno promenljivim i raznolikom potrebama tržišta rada i pojedinaca obrazovanje odraslih se razvija kao kombinacija:
 - ◆ formalnog,
 - ◆ neformalnog,
 - ◆ informalnog i
 - ◆ samousmerenog obrazovanja i učenja.
- stvoriti legislativne i institucionalne mogućnosti da se kroz obrazovanje odraslih stiču školske, odnosno akademske ali i tržišno relevantne kvalifikacije. Zbog toga je neophodno razviti sistem:
 - ◆ akreditacije programa obrazovanja i osposobljavanja odraslih,
 - ◆ sertifikacije kratkotrajnih oblika stručnog obrazovanja,

- ◆ akreditacije prethodnog neformalnog učenja i profesionalnog iskustva i znanja, i kreditnog sistema ispita,
 - ◆ vrednovanja i standardizovanja neformalnog obrazovanja, pre svega informatičkog obrazovanja i učenja stranih jezika.
- osmisliti i razviti koncept i programe ključnih kvalifikacija kao načina za postizanje radne fleksibilnosti, adaptibilnosti, profesionalne mobilnosti i povezivanja formalnog i neformalnog obrazovanja i učenja. Ključne kvalifikacije su dopuna osnovnim stručnim znanjima i veštinama i imaju dve dimenzije: a) socijalno-vrednosna - razumevanje socijalnog i radnog okruženja, spremnost za saradnju, adekvatnu komunikaciju uključujući i komunikaciju na stranim jezicima i kroz različite informacione sisteme i medije i b) kognitivno-afektivna - sposobnost za analizu, konceptualizaciju, kritičko mišljenje, moralno suđenje i kontinuirano učenje. Razvoj koncepta ključnih kvalifikacija u prvom redu podrazumeva:
 - ◆ vrednovanje i standardizovanje neformalnog obrazovanja, pre svega informatičkog obrazovanja i učenja stranih jezika, odnosno uvođenje međunarodnih standarda i sertifikata u ovim područjima.
- razviti sistem andragoškog, psihološkog, posebno didaktičko-metodičkog osposobljavanja i usavršavanja nastavnika i instruktora u obrazovanju odraslih i uvesti sistem licenciranja njihovog rada;
- razviti norme i standarde za institucije koje se bave obrazovanjem odraslih i sistem akreditacije njihovih programa.

Nastavnici i saradnici

Nastavnici saradnici u srednjem stručnom obrazovanju su osnovni akteri njegovog reformisanja i kontinuirane transformacije i prilagođavanja društvenim i individualnim potrebama i osnovni činioci njegove efikasnosti. Samim tim njihov adekvatan socijalno-ekonomski i profesionalni položaj su i reformski imperativi.

Socijalno ekonomski položaj nastavnika u srednjem stručnom obrazovanju, kao osnova njihove motivacije za rad i radne efikasnosti mora se zasnivati na:

- realnim društvenim mogućnostima i potrebama,
- uspostavljanju čvrstih veza institucija srednjeg stručnog obrazovanja sa lokalnom zajednicom, preduzećima i tržištem rada u celini,
- fleksibilnim načinima finansiranja srednjeg stručnog obrazovanja (*per capita*) i obrazovanja odraslih zasnovanih na državnim dotacijama (grantovima) za posebne programe i
- ekonomskim cenama pojedinih obrazovnih programa.

Osnova nastavničkog profesionalizma i profesionalnog razvoja je ne samo usmerenost na učenike, već i definisanje vlastite pozicije i mogućnosti u procesu razvoja i učenja učenika i ujedno njihova spremnost i sposobnost da pomognu učenicima kako bi dosegli najviše standarde i nivo postignuća u učenju i obrazovanju.

Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja uspostavio je ključne segmente ukupnog profesionalnog razvoja nastavnika i saradnika u obrazovanju u Srbiji. U skladu sa tim nastavnici i saradnici u srednjem stručnom obrazovanju i obrazovanju odraslih imaju pravo na svoj kvalitetan i kontinuiran profesionalni razvoj. Taj proces razvoja ostvaruje se u okviru:

- sistema selekcije i izbora,
- inicijalnog stručnog pripremanja i osposobljavanja,
- sistema licenciranja,
- kontinuiranog stručnog usavršavanja,
- stručnog (karijernog) napredovanja,
- inicijalnog pripremanja i stručnog usavršavanja u predmetnom odnosno disciplinarnom području i
- pedagoškog, andragoškog i psihološkog osposobljavanja i usavršavanja.

Specifično inicijalno pedagoško, andragoško i psihološko osposobljavanje i usavršavanje nastavnika u srednjem stručnom obrazovanju i obrazovanju odraslih je uslov za ulazak u nastavničku profesiju. Ono treba da omogući nastavnicima sticanje bazičnih znanja i ključne veština neophodnih za doseganje opštih ciljeva srednjeg stručnog i posebnih ciljeva pojedinih predmeta i modula.

Vrednovanje kvaliteta u srednjem stručnom obrazovanju

U srednjem stručnom obrazovanju, odnosno u ustanovama srednjeg stručnog obrazovanja uspostavlja se sistem obezbeđivanja kvaliteta obrazovanja i učenja, kao i kvaliteta ishoda obrazovanja. Vrednovanje efikasnosti obrazovnog procesa, uglavnom je usmerena na analizu uspešnosti ostvarivanja zadataka obrazovanja, osposobljavanja i nastavnog procesa kako bi se sagledalo funkcionisanje obrazovnog sistema. U tom procesu posmatra se i :

- efektivnost sistema stručnog obrazovanja procenjuje se i na osnovu toga koliko je sam sistem bio funkcionalan i fleksibilan u određenom periodu;
- koliki je uticaj procesa učenja i nastave na pojedinačni razvoj, ishode učenja, potrebe procesa rada i kulturni razvoj;
- koliki je i kakav bio razvoj obrazovnih resursa i metoda učenja.

Sistem obezbeđivanje kvaliteta u celokupnom sistemu obrazovanja u Srbiji obuhvata dva nivoa aktivnosti:

- na nacionalnom nivou – aktivnosti, koje su usmerene ka obezbeđivanju visokog kvaliteta ukupnog obrazovanja;
- na školskom nivou što obuhvata procenu i vrednovanje postignuća u svim segmentima rada srednje stručne škole.

U skladu sa osnovnom koncepcijom obezbeđivanja kvaliteta na nacionalnom nivou, ovaj proces u srednjem stručnom obrazovanju podrazumeva:

- definisanje standarda obrazovanja i njihovu operacionalizaciju;
- osposobljenost ključnih aktera (zaposleni u obrazovnim ustanovama i relevantnim službama u Ministarstvu prosvete i sporta Republike Srbije, u Centru za evaluaciju) za vrednovanje procesa i ishoda obrazovanja i učenja.

Proces osiguravanja kvaliteta na školskom nivou obuhvata sledeće instrumente u oblasti srednjeg stručnog obrazovanja:

- razvoj školske samoevaluacije (podrška, usavršavanje sistema i oblika),
- primena eksternih oblika evaluacije,
- uvođenje razvojnog planiranja.

Sistem evaluacije srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji obuhvata aktivnosti praćenja, merenja i vrednovanja sistema srednjeg stručnog obrazovanja (mreže škola i sl.), škola pojedinačno, kao i školskih programa.

Evaluacija predviđa tri faze: pre, u toku i posle implementacije dokumenata i predviđenih aktivnosti. Rezultati evaluacije će uticati na modifikovanje evaluiranih procesa i efekata aktivnosti u toku realizacije.

Primeniće se dva evaluativna pristupa:

- Interna evaluacija, koju će sprovoditi učesnici i kreatori reforme srednjeg stručnog obrazovanja, i obuhvata samoevaluaciju učesnika procesa (samoevaluacija učenika, samoevaluacija nastavnika, samoevaluacija stručnih komisija itd.) i međusobnu evaluaciju navedenih učesnika. Obavljaće se u okviru škola, timova učesnika u izradi dokumenata...
- Eksterna evaluacija, koju će sprovoditi Centar za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, stručne komisije, interesne grupe a u skladu sa zakonskim procedurama.

Postupak i metode evaluacije srednjeg stručnog obrazovanja određuje Centar za vrednovanje kvaliteta u obrazovanju i vaspitanju, Ministarstvo prosvete i sporta i Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih. Praćenje procesa evaluacije realizuje Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih.

Decentralizacija u srednjem stručnom obrazovanju

Proces decentralizacije je jedno od velikih pitanja svake reforme srednjeg stručnog obrazovanja. U tom procesu je, u zemljama Centralne i Istočne Evrope, često viđen put i način da se prekine sa centralnim planiranjem i odlučivanjem u oblasti obrazovanja. Odnosno, prenošenje vlasti na regionalni i lokalni nivo predstavljalo je podršku ukupnim društvenim i privrednim reformama i direktno predstavljalo način za postizanje efikasnosti i boljih rezultata u obrazovanju na lokalnom nivou. Dosadašnji rezultati u procesu decentralizacije u zemljama ovog regiona pokazuju da je preovladao stav, u oblasti stručnog obrazovanja i osposobljavanja, da država i dalje treba da upravlja strukturama i sistemom kontrole, dok bi zajednički zadaci države i interesnih grupa/socijalnih partnera bili razvijanje standarda zanimanja, sistema kvalifikacija i serifikacija. Fleksibilnost je viđena u zadovoljavanju specifičnih potreba u uslovima u kojima regionalne i lokalne vlasti preuzimaju odgovornost za razvoj pojedinačnih škola, za finansijske aranžmane, saradnju sa lokalnim poslodavcima.

Decentralizacija obrazovanja je jedno od ključnih pitanja ukupne reforme stručnog obrazovanja u Srbiji. Proces decentralizacije u stručnom obrazovanju znači postepenu i veoma opreznu aktivnost koja će se ostvarivati u više faza i etapa. Svakako da će na taj proces uticati i donošenje novog Ustava Srbije.

Glavne oblasti dalje decentralizacije u obrazovanju su:

- decentralizacija upravljanja školama, što će značiti definisanje regionalne odgovornosti u upravljanju srednjim stručnim školama;
- decentralizacija u oblikovanju i realizaciji programa što će otvoriti mogućnosti za uključivanje specifičnih potreba lokalne zajednice i regiona u realizaciji programa stručnog obrazovanja;
- decentralizacija upisne politike omogućiće jačanja saradnje sa lokalnom zajednicom i uticaće na zadovoljavanje lokalnih i regionalnih potreba u srednjem stručnom obrazovanju.

To znači da ostvarivanje ovog procesa omogućava pojavu novih partnera u obrazovanju. Umesto de facto odlučivanja centra - pojedinačne škole, opštine i druga tela učestvuju u tom procesu i dobijaju određen nivo samostalnosti. Na nacionalnom nivou formiraju se konsultativna tela van ministarstava koja samostalno donose odluke. Na nivoima škola formiraju se školski odbori i saveti roditelja

Kako decentralizacija i regionalizacija stručnog obrazovanja podrazumevaju upravo rešavanje pitanja upravljanja kvalitetom i kvantitetom stručnog obrazovanja, novi Zakon je otvorio različite mogućnosti u tom pogledu. Predloženo je formiranje *Saveta za srednje stručno obrazovanje i vaspitanje, obrazovanje odraslih, stručno osposobljavanje i obuku*. Uloga Saveta je da projektuje i predlaže proces razvoja i usavršavanja stručnog obrazovanja. Odnosno, njegovi zadaci su, između ostalog, da predlaže oblike i načine standardizacije u srednjem stručnom obrazovanju, trendove i oblike upravljanja mrežom srednjih stručnih škola, listu obrazovnih profila, program stručne mature i završnog ispita, program majstorskog i specijalističkog obrazovanja i ispita itd.

S obzirom na činjenicu da postoje kompleksne i duboke veze između srednjeg stručnog obrazovanja i različitih oblasti ekonomskog i društvenog razvoja društva i da je potrebna efikasnija, kvalitetnija i brža implementacija reforme srednjeg stručnog obrazovanja Vlada Republike Srbije je, a na osnovu odredaba novog Zakona, formirala u avgustu 2003. godine, i *Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih*. Misija Centra je:

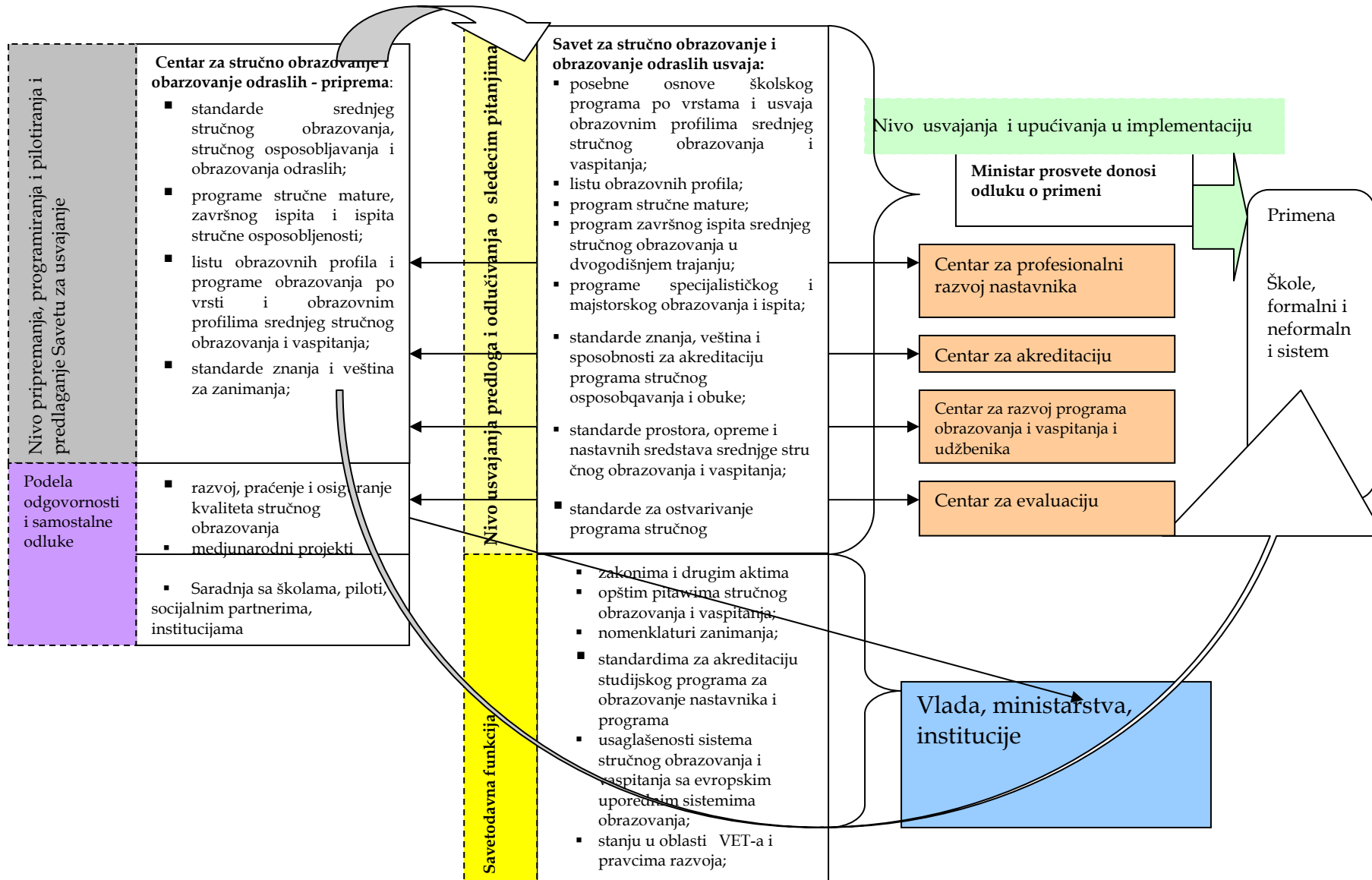
- podrška socijalno-ekonomskom razvoju Srbije putem unapređenja i razvoja stručnog obrazovanja;
- razvoj socijalnog partnerstva i podrška interesnim grupama/socijalnim partnerima u realizaciji njihovih uloga i odgovornosti u području stručnog obrazovanja;
- podrška razvoju i oživotvorenje koncepta doživotnog učenja/obrazovanja i

- podrška individualnom profesionalnom razvoju.

U skladu sa tim ključne oblasti rada Centra su: razvoj stručnog obrazovanja; povezivanje rada i obrazovanja; razvoj socijalnog partnerstva; doprinos konceptu doživotnog učenja; uvođenje evropske dimenzije stručnog obrazovanja; prilagođavanje stručnog obrazovanja individualnim potrebama i mogućnostima.

Neposredni zadaci rada Centra su:

- razvoj, praćenje i osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja;
- priprema standarda srednjeg stručnog obrazovanja, stručnog osposobljavanja i obrazovanja odraslih;
- priprema programa stručne mature, završnog ispita i ispita stručne osposobljenosti;
- priprema liste obrazovnih profila i programa obrazovanja prema vrsti i obrazovnim profilima srednjeg stručnog obrazovanja;
- priprema standarda znanja i veština za zanimanja;
- ostvarivanje međunarodnih projekata u oblasti stručnog obrazovanja i obrazovanja odraslih;
- akreditacija programa posebnog stručnog usavršavanja i osposobljavanja nastavnika stručnih predmeta ;
- savetodavni rad u oblasti stručnog obrazovanja i osposobljavanja;
- prikupljanje i distribucija informacija o profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju i njihovoj povezanosti sa tržištem rada;
- razvoj različitih oblika i modela saradnje sa interesnim grupama/socijalnim partnerima (poslodavcima, komorama, sindikatima, lokalnom zajednicom).

U skladu sa svojim programskim ciljevima i planiranim aktivnostima Centar ostvaruje kompleksnu i raznovrsnu saradnju sa čitavim nizom institucija i organizacija unutar i izvan sfere obrazovanja. Takva heterogenost uslovljena je strukturom i ciljem samog srednjeg stručnog obrazovanja.

Ministarstva: Centar neposredno saraduje i zajednički radi sa Ministarstvom prosvete i sporta na svim bitnim pitanjima razvoja i usavršavanja stručnog obrazovanja u Republici. Poseban segment ovog zajedničkog rada ostvaruje se u oblasti reforme stručnog obrazovanja.

Centar uspostavlja saradničke odnose sa Ministarstvom za ekonomske odnose sa inostranstvom, Ministarstvom za privatizaciju i Ministarstvom za rad i zapošljavanje.

Interesne grupe/socijalni partneri: Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih obezbeđuje i uspostavlja različite vrste partnerskih odnosa i saradnje sa svim kategorijama interesnih grupa/socijalnih partnera: komorama, sindikatima, Republičkim zavodom za tržište rada i njegovim regionalnim i lokalnim centrima, sindikatima, poslodavcima, preduzetnicima, Agencijom za mala i srednja preduzeća, industrijskim i drugim privrednim subjektima i svim ostalim učesnicima privrede u Republici. Karakter, oblik i način saradnje reguliše se posebnim ugovorima između Centra i partnerske odnosno saradničke organizacije.

Različite institucije i asocijacije: Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih ostvaruje različite oblike saradnje sa visokoškolskim institucijama i univerzitetima, asocijacijama, nevladinim organizacijama, udruženjima i zainteresovanim grupacijama koji utiču ili mogu da utiču na razvoj i jačanje stručnog obrazovanja.

Srednje škole, zajednice škola, nastavnici: Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih direktno radi, saraduje i razvija partnerske odnose sa srednjim stručnim školama, zajednicama stručnih škola i nastavnicima na razvoju i usavršavanju stručnog obrazovanja u Republici.

Međunarodne organizacije: Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih ostvaruje međunarodnu saradnju u oblasti stručnog obrazovanja (UNESCO, Evropska fondacija za osposobljavanje, Nacionalna Observatorija, GTZ i drugi). Pored ovih oblika saradnje sa različitim međunarodnim organizacijama, Centar će uspostavljati partnerske i projektne oblike saradnje sa različitim međunarodnim organizacijama/donatorima.